

BUITEN

10^E JAARGANG N^O. 9

ZATERDAG 26 FEBRUARI 1916.

Foto C. Steenbergh.

DE GROOTE- OF ST. BAVOKERK TE HAARLEM.

Redacteur: Mr. A. LOOSJES.

INHOUD:

DE GROOTE- OF ST. BAVOKERK TE HAARLEM. ILLUSTR. BLZ. 97	TERUG UIT HET RIJK DER DOODEN. UIT HET FRANSCH VAN GASTON LEROUX (9).	98
VAN EEN OUD SPROOKJE, DOOR M.		99
DE LAKENHAL TE LEIDEN, DOOR MR. DR. J. C. OVER- VOORDE, GEÏLLUSTREERD.	BLZ. 100—103	
DE NATUUR DIE NIMMER STERFT, DOOR M.	BLZ. 101	
DE ST. ANTHONIEDIJK, DOOR G.	101	
BOEKBESPREKING, DOOR H. F. HARTOGH HEYS VAN ZOUTEVEEN	102	
DE TAFELEEND, DOOR A. B. WIGMAN, GEÏLLUSTR. BLZ. 103—104		
VERDWENEN KASTELEN OM EN IN ROTTERDAM, (II EN III), DOOR K. L. SCHAMP, GEÏLLUSTREERD	BLZ. 104—105	
ONTWERP EENER MODERNE SCHOONHEIDSLER VOOR DEN TUINAANLEG, (III), DOOR LOUIS VAN DER SWAELMEN, GEÏLLUSTREERD	BLZ. 106—107	
DE BLAUWE MUUR, UIT HET ENGELSCHE VAN RICHARD WASHBURN CHILD (30)	BLZ. 108	
TENTOONSTELLING VAN WERKEN DOOR WIJLEN AUG. LEGRAS, GEÏLLUSTREERD	108	

BERICHTEN VAN REDACTIE EN UITGEVERS.

De uitgevers verzoeken beleefdelijk dit blad te noemen als men naar aanleiding van een advertentie, een aanvraag of een bestelling aan een adverteerder doet.

Afzonderlijke Nummers kosten 8 dagen na de verschijning 15 cts., daarna wordt de prijs 25 cts.

TERUG UIT HET RIJK DER DOODEN

Uit het Fransch van GASTON LEROUX.

(9) XIII. DE SLEUTEL VAN DEN KJELDER.

HAAR verblijf in de koloniën, waar zij dikwijls had kunnen zien hoe Indische bedienden, die zich verkeerd van hun opdracht gekwetend hadden, overdreven gemarteld werden, had haar toch aan de gedachte moeten doen wennen, dat het menschelek leven — vooral het leven van anderen, slechts een betrekkelijke waarde heeft. Toch — dit denkbeeld stelt haar gerust — al mocht haar Jacques toen ter tijd, als hij in zijn recht was, om een voorbeeld te stellen wat wreed tegen de arme koelies opgetreden zijn, nu hij weer in de beschaafde wereld verkeert, is hij op en top een gentleman, die zeker niet de waarde van het kostbaar leven van zijn oudsten broer over 't hoofd zou zien, zelfs al stond dat hem in den weg.

Zes uur . . . zij staat op. Zij aarzelt . . .

Bij 't rosachtig schijnsel van 't nachtelijke ziet zij zich schuw langs de groote psyché loopen. Half aangekleed in haar geborduurd zijden peignoir, die zij haastig heeft aangeschoten en met haar kanten mutsje, is zij werkelijk bekoorlijk, die Fanny. De geesten, die dezen nacht door de gangen van 't kasteel de Rozen-gaarde loopen, zullen niet iedereen schrik aanjagen.

Deze gloird bevallig voort op zijn satijnen muiltjes. Hij loopt 't boudoir door, de toiletkamer, de badkamer, omliep heel zachtjes een deur, de deur van Jacques' toiletkamer . . . Bij 't flauw doorbrekende daglicht is de sleutelring het eerste dat zij op een kastje ontdekt naast den sigarettenkoker, den sigaaraansteker en 't horloge.

Zij herkent den keldersleutel tusschen de andere in. Zij heeft hem daar in „de Reiger” zoolang tot haar beschikking gehad. Daar ligt hij tusschen vier of vijf andere in van bijna gelijke grootte en tusschen kleinere met fijnere afwerking. Als Jacques hem dien dag juist niet noodig heeft, hetgeen zeer de vraag zal zijn, zal hij nooit 't gemis van den sleutel opmerken.

Fanny neemt hem er heel zachtjes tusschen uit om rinkelen te voorkomen, en zoo de slapende man daar naast niet wakker te maken. Hij slaapt steeds met zulk een goed geweten!

De deur staat half open, Fanny steekt bevallig 't hoofdje om den hoek. Zij heeft den kostbaren sleutel tusschen de lange kanten van haar mouw. Zij luistert — wat een regelmatige ademhaling, hoe rustig en geruststellend! Is die kalme adem niet een les voor de nieuwsgierige Fanny. Dringt hij haar niet om den sleutel op zijn plaats te leggen! Neen. *Zij wil weten, wat hij met*

den koffer gedaan heeft! Plotseling bedenkt zij zich, dat zij niets aan dien sleutel heeft, want dat haar den anderen nog ontbreekt, dien van de garage, die beneden in de la van 't bureau ligt, dat op slot is!

Zij raakt buiten zich zelve . . . zij kan niet met alle sleutels weggaan, Jacques wordt dan zeker wakker en de bedienden zullen wel reeds op zijn, maar zij zijn nog in 't sousterrain. Maar zij kan 't vlug doen, de kamer ongemerkt binnenloopen; bovendien heeft zij 't recht in de kamer van haar man te gaan.

Zij heeft weer den sleutelring van het rek genomen, snelt daarna hijgende over 't trapportaal van de breede trap. Zij verneemt geen geluid. Zij vliegt naar beneden.

Daar in de nog donkere werkkamer, op haar teenen gaat zij naar 't bureau, doet 't open. O, hemel, de la, waar is de sleutel van de garage, waar is die reusachtige sleutel? Mijn God, waar heeft hij hem neergelegd? In die andere la misschien. Ja, zij voelt hem tusschen haar vingers. Daar heeft zij hem. Zij doet 't bureau weer op slot. Loopt uit de werkkamer. Niemand. Zij gaat naar boven — zij hoort de bedienden de luiken van de eetzaal openen.

Weer komt zij niemand tegen. Weer staat zij in de toiletkamer van haar man, van haar man, die nog steeds slaapt. Zij legt den sleutelring op het kastje neer naast den sigarettenkoker, den sigaaraansteker en 't horloge. Dan vlucht zij weg als een dievege, vliegt weer in haar bed met de twee sleutels, de twee sleutels, die de wetenschap van 't goede en 't kwade in zich sluiten.

XIV. DE KJELDER.

De dag die volgde was een Zondag. Er was een groote goltwedstrijd te Sénart. Fanny legde het zoo aan, dat zij niet van de partij was en 's middags tegen drie uur ging zij de bijna verlaten fabriek binnen. De binnenplaats waaraan 't gebouw stond, dat zij vroeger bewoonden, boven de garage, lag erg achteraf en de jonge vrouw hoefde niet bang te zijn voor onbescheiden blikken.

Bovendien was 't niets vreemds dat zij in de garage ging waar dingen stonden, die zij misschien weer noodig kon hebben. Niet zonder aandoening beschouwde de slotvrouw van de Rozen-gaarde een oogenblik de nederers van 't vertrek, waar Jacques en zij drie jaar lang zoo venster hadden gewoond, en door den oudsten broer als gewone opzichters werden behandeld. Zij was er na hun vertrek nooit meer geweest. Haar trots had er te veel geleden.

Zij zuchtte neerslachtig bij 't idee, dat zij erin toegestemd had drie lange jaren haar jeugd en schitterende schoonheid tusschen die muren op te sluiten. Moedig naderde zij de deur van de garage, stak de sleutel in 't slot, deed een poging, die haar fijne handjes bezeerde, maar eindelijk ging de deur knarsend open. Vluggleed zij de loods binnen en duwde zij de zware klapdeur open.

Zij stond in pikdonker.

Zij had hierop gerekend en haalde een kaars uit haar zak, een klein kaarsje en een doos lucifers.

Haar bewegingen waren zeker, wel wat met horten en stooten, maar moedig.

Het licht was aan.

Om haar heen was 't een ware rommel. Kisten, koffers, manden, oude meubels, stoelen met drie pooten, twee groote vazen met scherven eruit werden beurtelings in 't duister door de vlam verlicht, die zij in haar even bevende hand hield.

Door al die versperingen heen richtte zij haar schreden rechts naar het achtergedeelte, liep zoo noodig om de voorwerpen heen, schoof ze op zijde als dit moest en herkende ze in 't voorbijgaan.

Zoo aanschouwde zij weer het armzalige ameublement van hun eetkamer en tegelijkertijd de doffe wanhoop, waarin Jacques haar 's avonds aantrof als hij van zijn werk kwam, en zij hem opwachtte met twee ellebogen op de tafel en haar vijandig gezichtje tusschen de twee handen.

Zij gaf nooit antwoord op zijn vragen. Soms verwaardigde zij hem met een blik, een blik die hem zei hoe verachtelijk een mooi vrouwtje met prachtig rood haar een echtgenoot vond, die zulk een meesterstuk liet versuffen op de binnenplaats van een gloeikousjesfabriek.

O, dat nare, stoffige verleden. Was hij waarlijk voorgoed vertrokken? Kwam hij nooit weer terug? Was hij voorgoed opgeborgen! *Was hij daar beneden weggeborgen, zoo diep dat zij hem nooit meer terug zou zien, nooit meer, nooit meer?*

Jacques zei wel tegen haar, dat zij nu rijk waren. Kom, zij wist dat wel beter! Hij had meer dan een derde uitgegeven van de winst gedurende vijf jaar. En zij twijfelde wel aan sommige dingen, enfin hij was als heer en meester opgetreden, als heer en meester. Onvoorzichtig hè, als de echte heer en meester elk oogeblik kan terugkomen.

Daar staat zij nu voor 't kelderdeurtje. Zij heeft zich goed kunnen voornemen niet bang te zullen zijn. Zij heeft daareven 't kelderdeurtje open gedaan en zij is bang. Ja, die nauwe, vochtige, bevroren trap maakt haar beangst. En de vreeselijke mufte lucht, die uit 't gat opstijgt doet haar aarzelen. O, maar een oogenblik, hoor! Fanny is een vrouw die meer moed dan angst en nog meer nieuwsgierigheid bezit.

Zij gaat een paar treden naar beneden . . . 't Is voor de eerste maal, dat zij in dezen kelder komt . . . Neen, een goede huishoudster is zij stellig niet! Zij heeft ook nooit voor een goede huishoudster willen doorgaan, zelfs niet in den tijd, dat 't heel natuurlijk zou geweest zijn, dat zij zich met haar kelder bemoeide! Maar de kelder behoorde tot Jacques' terrein . . . tot het terrein,

waar hij zoo angstvallig 't toezicht over hield sinds.... De trap draait, draait.... Draait Fanny's hoofdje ook niet een beetje? Het schijnt haar toe, of zij in een graf neerdaalt!....

Wat komt zij hier anders zoeken dan een graf! Wel mogelijk, maar zij bezeert zich aan de okshoofden. De kaars werpt een fantastisch schijnsel op die groote voorwerpen; toch heeft zij den moed zich over enkele daarvan heen te buigen, die niet den vorm van een vat maar van een kist, bijna van een koffer hebben..

Geloofst zij nu werkelijk, dat zij den achtergelaten koffer tusschen een vat en een kist zal terug vinden? Wat is zij daar eigenlijk komen doen?

Ja, wat is zij daar eigenlijk komen doen?....

Plotseling, nadat zij een muur voorbijgelopen is, komt zij in 't grauwe daglicht. Hier kan zij bijna alles goed onderscheiden bij het grauwe licht, dat door 't kelderraam naar binnen valt.... Zij blaast haar kaars uit, bang, dat men buiten....

't Lijkt haar precies toe, of een schaduw langs 't kelderraam is gegleden; eenige oogenblikken blijft zij angstig onbewegelijk staan, terwijl 't haar berouwt te zijn gekomen en zij haar gedrag onvoorzichtige en dom vindt. Maar haar oogen wennen langzaam aan 't schemerlicht, haar oogen zien duidelijk de muren met het vierkante steenen metselwerk, waarin de flesschen volgens jaartal en soorten op rijen liggen.... Jacques heeft altijd alles netjes in orde. Nu, bekijkt zij den grond.... haar oogen staren naar den grond, alsof zij dien niet kunnen loslaten. Er is op den steenen vloer een soort van hoogte daar beneden, die haar niet heelemaal „natuurlijk” voorkomt. Als dit nu werkelijk waar was, zou hij dan de onbeschaamdheid hebben gehad, om er niets boven op te zetten!

Ja, op de plaats waar het bewuste voorwerp is begraven, heeft hij toch zeker iets gezet? Misschien daar verderop in dien hoek met die opeengestapelde leege vaten en oude steenkolen kisten. Zij kan dit alles toch niet van zijn plaats halen, wel? Zij durft zich nauwelijks zelf te bewegen! Kom, kom, waarom is zij hier gekomen?....

Plotseling uit zij een vreeselijken kreet.

Zij heeft iets achter zich hooren bewegen.

Verschrikt keert zij zich om.

„Wat doe jij daar?....

't Is Jacques die haar woest bij de handen grijpt, haar polsen bijna breekt en woedend herhaalt:

„Wat doe jij daar? Wat doe jij daar?”

„Jacques, Jacques”, smeekt zij.... maar de ander vervolgt barsch, terwijl zijn hijgende warme adem langs haar gezicht gaat:

„Je bent gekomen om hem te zien, zeg op, nieuwsgierig schepsel?”

Hij grijnst woest, zijn drift is hem de baas. Fanny is plotseling bang, dat hij haar zal doodden in dien donkeren kelder en hij haar lijk naast dat van dien andere zal leggen.

„Jacques, Jacques!”

Hij luistert niet naar haar en in een vlaag van woede gaat hij voort:

„Je kon toch niet laten om hem te gaan zien, hè! 't Is je te machtig geweest! Ik heb 't verlangen in je oogen zien opkomen. Hou je mij voor een blinde of voor een idioot? Van 't oogenblik af dat de krankzinnige vrouw op dien avond 't woord „automobil” heeft uitgesproken, heb ik al je gedachten gevolgd en geraden. Ik wist dat je wou gaan zien, zien, zien, waar de koffer gebleven was. Jij alleen hebt den koffer herkend en dat heb je niet kunnen vergeten! Je kunt het niet vergeten, arme dwaas, evenals je geen weerstand hebt kunnen bieden aan je verlangen om hem te gaan zien!

„Welnu, je zult je zin hebben, hoor!” voegde hij eraan toe, haar plotseling loslatende.

„Wat doe je, Jacques! Wat doe je?”

„Ik zal hem je laten zien!”

„Zwijg toch, o, zwijg toch!”....

„En daarna laat je mij met rust hè? En je zult niet meer hier komen?”

„O, Jacques, ik smeed je, doe 't niet”.

„Je zult hem zien, dat verzeker ik je!”

En daar grijpt hij in een hoek een houweel, dat hij met een verschrikkelijk gebaar boven zijn hoofd zwaait. Fanny valt ten prooi aan de hevigste angst op haar knieën, want 't is waarlijk moeilijk te zeggen of die man zijn vrouw gaat slaan of den grond....

Plotseling valt het houweel neer. Jacques grijpt Fanny bij haar arm.

„Stilte”, bevalt hij, „ik hoor voetstappen op de binnenplaats”.

Werkelijk hoort men voetstappen naderen langs den muur. 't Zijn voeten met klompen, die 't kelderraam voorbij gaan.... Zij verwijderen zich, zij houden stil en dan lijkt 't hun toe of zij de garage binnen gaan.

Jacques beveelt de meer dood dan levende Fanny daar te blijven en gaat op zijn teenen naar de trap.

Eensklaps roept iemand boven aan de trap: „Wie is daar?”

En Jacques antwoordt: „Ik ben het, mijn beste Fernand, ik ben een paar flesschen wijn komen halen....”

„O, goed, meneer”, antwoordt de stem van den waker daar boven, „ik was wat verbaasd, omdat de deur van de garage altijd op slot is.... kan ik u misschien helpen, meneer?”

„Neen, neen, vriend, doe jij maar verder de ronde!”

„Tot uw dienst, meneer!”

De man ging weg. Toen zij hem de binnenplaats over hadden hooren gaan, zei Jacques tot Fanny:

„Nu zie je eens, waar je ons aan blootstelt! Je hebt niet eens de deur achter je dicht gedaan, je hebt den sleutel meegenomen en die deur sluit alleen met een sleutel. Als hij tien minuten later was gekomen, had ik hem ook kunnen laten zien, wat jij zoo graag wenscht te aanschouwen”.

Zij heeft slechts de kracht er uit te stooten: „Laten we weggaan, laten we weggaan!”

„Wacht tenminste tot we zekerheid hebben, dat hij er niet meer is. Hij hoeft ons hier niet allebei vandaan te zien komen....”

Zij bleven nog eenige oogenblikken in dezen grafkelder staan, zonder een woord te spreken. Fanny klappertandde. Ten laatste zei hij:

„Kom nu mee, geef mij een hand, als je mij tenminste nog een hand wil geven!”

Zij gaf hem geen antwoord maar zei:

„Ik heb een kaars meegenomen!”

„Goed, steek die aan, waarom heb je haar uitgeblazen? Vind je het gewoon om zonder licht in een kelder te gaan?”

Zij antwoordt niet, probeert haar aan te steken, maar 't duurt te lang. Ruw neemt hij de kaars uit haar handen. Hij loopt vooraan. Zij volgt ontsteld. Als zij buiten de loods zijn en hij zeer kalm en bedachtzaam de deur gesloten heeft, kijkt hij haar aan: „Ik kan je met zulk een gezicht niet naar 't kasteel terugbrengen! Laten wij even naar boven gaan! dat zal ons aan den goeden ouden tijd herinneren!”

Hij duwde haar in de donkere gang, die naar 't verlaten vertrek van de eerste verdieping voerde. Huiverend trad zij binnen.

Haar man wist wel wat hij deed, toen hij deze vrouw, die niet buiten weelde kon, in deze sombere omgeving terugbracht.

In 't vertrek, dat vroeger hun eetkamer was, hing het behangsel treurig bij de muren neer, er stond een wit houten tafel en een paar rieten stoelen. Hij verzocht haar te gaan zitten en vroeg verlof om een sigaret aan te steken. Hij deed een paar trekjes, keek een oogenblik naar buiten, ging toen weer met een harde uitdrukking op zijn gezicht aan de tafel zitten. Hij trachtte haar strak aan te zien, maar zij was in een donker hoekje neergevallen en lag er even bewegingloos als een doode.

(Wordt vervolgd.)

VAN EEN OUD SPROOKJE.

WAT jammer toch, dat in onzen nuchteren, materialistischen tijd het geloof aan een steen der wijzen, aan wonderdoende planten en sprekende dieren verloren is gegaan. Een weinig van de kinderlijke goedgeloovigheid uit vroeger tijd zou anders zoo'n aangename afwisseling vormen in dezen tijd van ijzer en bloed. Deze gedachte kwam dezer dagen bij ons op, toen we in een oud Duitsch plantkunde-boek, dus in een werk geschreven door één van het volk, dat thans zoo bij uitstek de leer van „ijzer en bloed” huldigt, het verhaal lezen van de Seychellen of Lodoicea-palm. Waar de vruchten van dien boom al niet goed voor waren! In de Middeleeuwen gold de noot van deze palm, de z.g.n. Salomonsnoot als een onfeilbaar middel tegen alle ziekten en vergiften. Naar enkele dezer vruchten, die zich te Venetië, Lissabon en Antwerpen bevonden, werden door zieken uit alle landen van Europa bedevaarten ondernomen. Keizer Rudolf bood eens voor één zulk een vrucht tevergeefs / 4000. De Indische kooplieden verbreedden de sage, dat er maar één boom was, op een eiland nog voorbij Java, die dergelijke vruchten droeg, de rijpe noten vielen in het water en werden door de golven meegevoerd. Vasco da Gama en andere Portugeezen zochten in Indië tevergeefs naar den Salomonsboom, later speurden de Engelschen en Hollanders er naar, zonder hem echter te vinden. De vruchten vond men echter wel, n.l. op de Maldiven-eilanden, waarom men ze ook wel Maldivennoot noemde. In 1607 trok de vorst van Bengalen met een vloot naar de Maldiven, om daar den boom te zoeken. Hij doodde den Koning, plunderde de eilanden, doch... vond geen boom. Wel vond hij echter op de Maldiven een Fransch avonturier, Piral de Larol, die schipbreuk geleden had en zes jaar op de eilanden gevangen was gehouden. Deze vertelde hem en later in een geschrift aan de heele wereld, dat de noten op de Maldiven kwamen aandrijven en alle aan den Koning ten geschenke moesten worden gegeven. Algemeen ontstond nu de meening, dat de vruchten op den zeebodem groeiden en naar boven kwamen als zij rijp waren. Nog in het begin der 18e eeuw verklaarde de beroemde kenner van ons Indië, Rumphius, ze voor een wonder der natuur. In Indië en China werd een kleine noot nog met / 600, een groote met wel / 1500 betaald en als de noot, die soms verbazend groot kon worden, een voet in doorsnee mat, was de prijs nog veel hooger. Eindelijk zond in 1768 de gouverneur van Isle de France den kapitein Duchemin, bij wien zich de ingenieur Barré aansloot, naar de Seychellen en daar vonden zij de lang gezochte palmen op een der eilanden in menigte groeien. Zij hielden hun ontdekking geheim, bevrachtten echter kort daarna een schip met de beroemde vruchten en brachten ze in 1770 naar Calcutta. Daar toonden zij ze aan de verbaasde menigte. Helaas, hadden zij het maar niet gedaan, want nu de vrucht niet zoo zeldzaam bleek, was haar roem meteen weg. Verdwenen was het geloof aan haar wonderdadige geneeskracht en de beide Franschen waren tot hun spijt genoodzaakt de noten voor een prijsje van de hand te doen.

M.

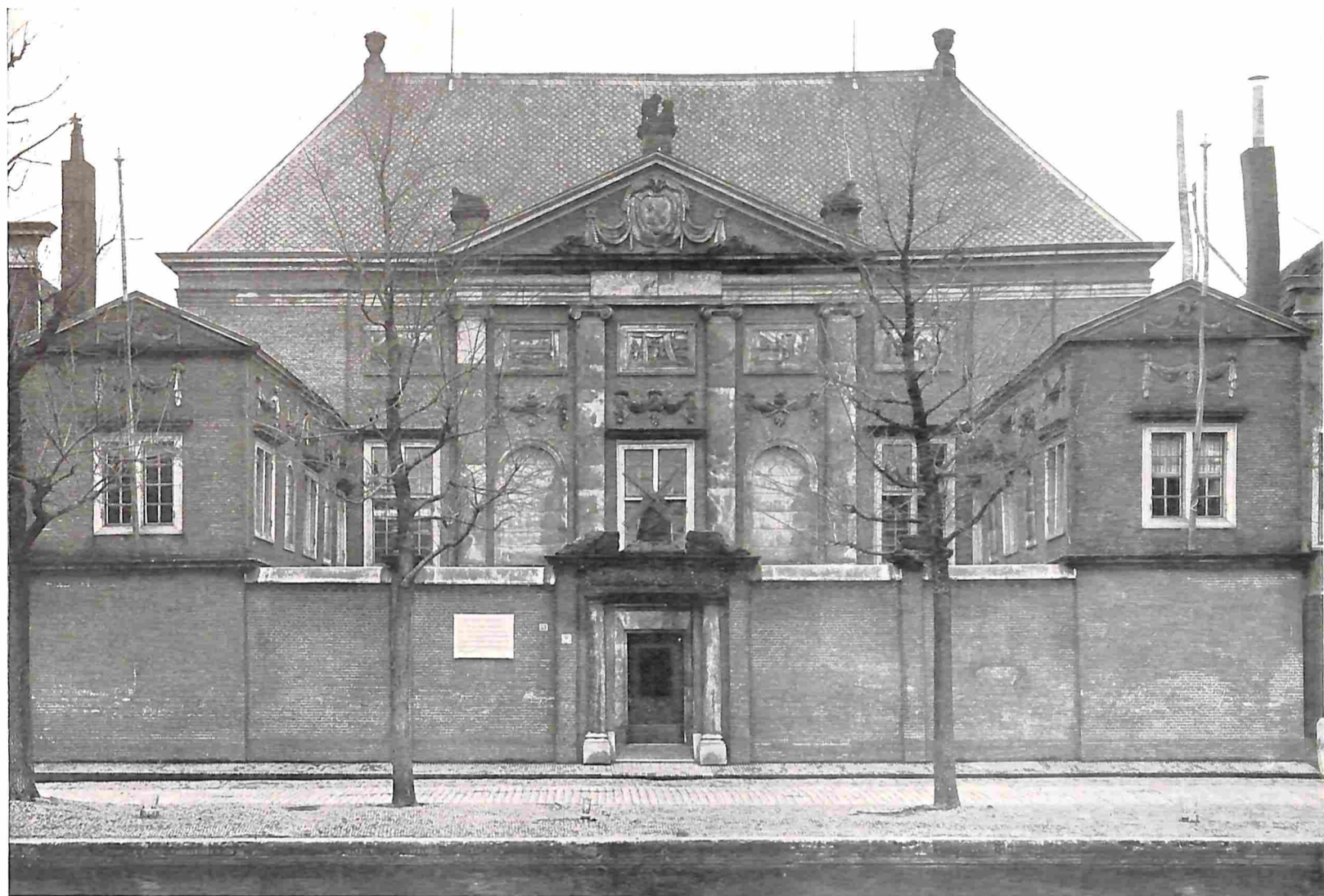

foto C. Steenbergh.

DE LAKENHAL TE LEIDEN.

DE LAKENHAL TE LEIDEN.

SINDS eeuwen was de textielnijverheid de neringe van Leiden, waaraan deze stad hare opkomst dankte. Reeds in de 14de eeuw werden keuren gemaakt om de goede kwaliteit van het Leidsche laken te verzekeren en op allerlei wijze werd toezicht gehouden op de naleving hiervan. De lakens werden op de ramen gekeurd en als bewijs van voldoende kwaliteit van een zegel voorzien. De verkoop geschiedde in het achter het Raadhuis gelegen Wanthuis.

In het begin der 15de eeuw werd dit Wanthuis afgebroken en gedeeltelijk bij het Raadhuis aangetrokken, alwaar op de groote bovenzaal, die ook thans nog als *de Pers* bekend staat, de afgewerkte lakens werden geperst en gekeurd. Daarna werden hiertoe in de 16de eeuw andere plaatsen aangewezen, die echter volgens den aanhef van het besluit van 8 Maart 1639 „niet sufficient ende groot genoeg” waren in verband met de groote uitbreiding van de industrie, zoodat de belanghebbenden reeds meermalen bij het stadsbestuur op verbetering hadden aangedrongen. In dit jaar werden van 12 December 1639 tot 12 December 1640 niet minder dan 10253 lakens en 545 stammetten gekeurd, een getal dat later tot 28.000 krom. Het stadsbestuur begreep, dat men te Leiden niet achter mocht blijven bij andere steden, wilde men de zoo voordeelige neringe niet zien verlopen en besloot daarom naar eene geschikte gelegenheid uit te zien, daar de bestaande, — „als niet hebbende soodanige vertrekken ende plaetse, als tot dienst ende vordering van dezelve neeringe wel nodich vereyden”, — zeker niet meer geacht kon worden aan de eischen van den zich meer en meer uitbreidenden handel te voldoen.

Men vond weldra een geschikt pand aan den Ouden Singel, hetwelk toebehoorde aan Mr. Hendrik Cornelis van Bilderbeek, den stads meester metselaar, die ook het mooie huis den Vergulden Houhamer aan den Ouden Singel N°. 72 heeft laten bouwen. Het rapport van den stadsfabriek, Mr. Arent van 's-Gravezande, luidde gunstig, en na eenige onderhandelingen werd men het over den koopprijs eens. Er was 8000 gulden gevraagd en er werd 7600 gulden betaald, terwijl aan den verkooper werd toegestaan om tijdelijk voor zijn particulier bedrijf gebruik te maken van den stads-steenhouwerswinkel. Nu werd aan de stadsfabriek opgedragen om een bouwplan te ontwerpen en met de gouverneurs van de lakennering te bespreken „tot onderhoudt ende aenfocken van de neeringe”.

Het gebouw kwam in 1640 gereed en is sinds dien tijd, althans wat het uiterlijk betreft, vrijwel onveranderd gebleven. Alleen zijn in de 19de eeuw de doorgangen van de galerijen naar het hoofdgebouw uitgebroken en door ramen vervangen. Inwendig

zijn echter in 1860, bij de inrichting tot stedelijk museum, de schotten uitgebroken en de trappen verplaatst, zoodat van de oude indeeling alleen de hoofdlijnen nog te volgen zijn. Bij deze gelegenheid werd ook aan de achterzijde buiten het gebouw een trappenhuis aangebouwd en in 1890 werd het museum vergroot door den aanbouw van eene kunstzaal, waartoe de gelden verstrekt werden door den heer D. Hartevelt ter herinnering aan den heer H. C. Hartevelt.

Na den achteruitgang van de nering werd het gebouw te groot en vonden ook andere corporaties hier tijdelijk een onderkomen. Zoo werd omstreeks 1735 aan de apothekers, die vroeger een vergaderlokaal hadden boven de Blauwpoort, de oude venthal afgestaan en werd in 1748 de vierschaar van Rijnland tijdelijk hierheen overgebracht. In 1853 diende de stadsarchitect van der Pauw een plan in om de rechtbank, die toen in het Raadhuis zetelde, hierheen over te brengen, doch gelukkig werd hieraan geene uitvoering gegeven. Want hoe onvoldoende de huisvesting in het Raadhuis ook was, ook de Lakenhal had daarin niet in alle opzichten verbetering kunnen brengen, en daarenboven ware bij uitvoering van het plan aan het gebouw als monument eene belangrijke schade toegebracht. Dit plan toch hield o.a. in om de galerijen op het voorplein te dichten en om de nissen in den voorgevel te openen, teneinde meer licht te brengen in de tot audientieaal bestemde groote bovenzaal.

Het hoofdgebouw ligt aan een voorplein met twee overbouwde galerijen en door een muur van de straat gescheiden. Het geheel is 72 voet breed. Het groote vlak van den afsluitmuur is gesajetklossen als bekroning; in het midden is een sierlijk Dorisch poortje geplaatst met twee halve kolommen en een kroonlijst, poortje staat een volmolen tusschen stapels laken. De open galerijen deuren met het inwendige van het hoofdgebouw verbonden. Elke galerij rust op vier kolommen en twee vlakke muurpilasters. Elke boven eene breede lijst is aangebracht; de gevels van de verdieping en twee nissen, waarboven guirlandes. De zijgeveltjes van deze verdiepingen hebben aan de straatzijde elk een venster, waarkop en eene guirlande zijn geplaatst.

De voornaamste versiering is aan den hoofdgevel, waarvan het middenstuk iets naar voren uitspringt. De lage onderpui is hierbij met groote blokken zandsteen bekleed en daarboven door vier vlakke

muurpilasters met Ionische kapitelen in drie vakken verdeeld, die tot de breede kroonlijst zijn doorgetrokken en zoowel de hooge hoofdverdieping als de lagere tweede verdieping omvatten. Op de hoofdverdieping zijn in de vakken twee nissen en daartusschen een groot kruisraam geplaatst en daarboven zijn in de bovenverdieping, die van deze zijde geen lichtramen heeft, groote zandsteenen reliëfs geplaatst, evenals in de bij het middenstuk aansluitende zijstukken, die verder niet versierd zijn. Deze zijn van metselsteen opgetrokken met een groot kruisraam op de hoofdverdieping. De reliëfs geven een beeld van de hoofdmomenten van de lakenbereiding, het spinnen, weven, touwen, droogscheeren en het verven. In de kroonlijst is op een groot blok in het midden gebeiteld:

LAECKEN HALLE

M.D.C.XL.

en boven het middenstuk is de gevel doorgevoerd in een groot driehoekig fronton met een cartouche in het midden, waarop het wapen van Leiden, omgeven door een schaapsvacht en door opgenomen guirlandes van koorden. Ook de liggende schapen op de hoeken van het fronton en de twee staande schaapjes, die zoo oolijk over den top heen kijken, herinneren aan de bestemming van het gebouw, zoodat de bouwmeester wel weinig gelegenheid heeft gelaten aan den bezoeker, om over de oorspronkelijke bestemming hiervan in het onzekere te verkeerden.

Het hoofdgebouw is aan den achtergevel niet versierd en heeft daar twee recht op den gevel staande aanbouwen, die oorspronkelijk dienden tot pakhuis en tot woning van de bedienden. Deze vleugels waren eerst slechts ééne verdieping hoog ontworpen en zijn, op aandringen van de gouverneurs, hooger opgetrokken.

(Slot volgt.)

J. C. OVERVOORDE.

DE NATUUR DIE NIMMER STERFT.

ZOODRA de bladeren der boomen neerdwarrelen als groote bruine sneeuwvlokken en de bleeke zon slechts met moeite haar stralen boort door de herfstnevels, die als ijle rookwolken voortjagen over veld en bosch, dan zegt het spraakgebruik, dat de natuur sterft. Wat is er al niet geborduurd op dit stramien der stervende natuur! Dichters hebben haar bezongen in regelen, waar de weemoed afdruipt als de glinsterende druppels van de naakte takken in het mistige herfstwoud, schrijvers hebben ons tot tranen geroerd door hun schetsen, waar de November-weemoed uit opklonk als de stap van den eenzamen wandelaar in de ritselende dorre bladeren op het boschpad.

En toch... en toch, zij hadden het allen mis! De natuur sterft nooit, zij rust zelfs niet, ook niet in ons kille, gure Noorderlandje. Zij werkt en bouwt ook in den winter voort, om straks als de Lentezon door de grijze wolken breekt en de schaduw- en lichtplekken elkander najagen op de vlakke, ruime polderlanden, gereed te zijn en uit te kunnen barsten in den weelde-overvloed van zwellende knoppen en ontluikende bloesems, zooals alleen de Lente in het Noorden dien kent.

Elkander napraten, verkeerd waarnemen, liever achter de kachel blijven zitten dan er uit te gaan in storm en mist en regen, dat zijn de redenen, die oorzaak zijn, dat de natuurvrienden zich iederen herfst weer ergeren kunnen aan die altijd maar weer opnieuw stervende natuur, zooals zij zich ieder voorjaar kunnen ergeren aan den eersten meikever en de eerste vlinder... in de courant.

Kom mee er uit, zou men dien jammeraars willen toeroepen, ploeter door den modder, laat u de ooren rood blazen door den wind en bovenal houd de oogen open en kijk rond, dan zult ge, vooral in een winter als deze, heel wat verrassende ontdekkingen doen. Dan kunt ge in de kale boomkruinen de spreuwen hooren kwetteren en snateren, dan ziet ge op de velden met jong wintergraan de bezige zwarte en grijze kraaien op jacht of in spelevlucht rondkringelen, dan bewondert ge de meesjes, die acrobatische toeren verrichten aan de dunste twijgjes, of stoort ge de prachtige zwart-witte eksters, die in kleine families van twee, drie of vier door de weilanden rondzwerfen.

Doch niet alleen in de vogelwereld is het drukte en beweging, ook de planten rusten niet. Den 27en Januari van dit jaar vonden we, tijdens een wandeling, in een verwaarloosden moestuin in bloei: paardenbloem, madeliefje, eereprijs (*Veronica chamaedrys*), wolfsmelk, herderstaschje, kruiskruid en twee onbekende gele kruisbloemen. In den bloementuin daarnaast bloeiden sneeuwkllokjes, kerstroos, winteraconiet, primula en maagdenpalm, terwijl even verder langs den kant van den weg een speenkruidpolletje vier gele sterretjes droeg en de forsche schermbloem, *Anthriscus silvestris*, uit welker holle stengels we in onze jonge jaren toeters maakten, tal van bloeiende stengels omhoog hief, het bleeke Januari-zonnetje tegemoet. Bijna zouden we de gele hazelaar en de roodbruine elzenkatjes vergeten, die lustig te schommelen hingen boven de sloot, de honderden madeliefjes op hun korte steeltjes in de weilanden, die juist even de hoofdjes boven het gras verhieven en de frisch-groene dotterbloemstruik aan den waterkant, die nu reeds getooid was met eenige gouden sterren.

Dat was de oogst van één wandeling op een van die koude, gure, winderige Januari-dagen, waarop dan de natuur, indien zij zich hield aan de voorschriften der dichters, dood behoorde

te zijn. En nu keken we nog slechts boven den grond! Indien onze blik ook eens door kon dringen tot ongeveer tien duim onder de oppervlakte, dan zouden we nog wat anders zien. Daar wordt nog heel anders gewerkt, dag en nacht, daar dringen groeitoppen, scherp als speerpunten, door de kluiten heen en schuiven hongerige wortels zich als slangen voort door den grond, daar wordt in millioenen cellen-fabriekjes onverpoosd gewerkt, nog ijveriger dan in de munitie-fabrieken van Engeland.

M.

DE ST. ANTHONIESDIJK.

DE afbeelding in „Buiten” van 5 Februari (blz. 69, onderaan) van het doorbreken van den St. Antoniesdijk in 1651, heeft, zeer begrijpelijk, de vraag doen rijzen waar deze doorbraak plaats had, en welk deel van Amsterdam's omstreken de gravure eigenlijk vóórstelt

Wél heeft de graveur zich de moeite getroost door het aanbrengen van wel vier torens — de Montelbaans-, de Zuiderkerks-, de Oudekerks- en de Westerkerkstoren — de richting aan te geven waarin zich de beschouwer ten opzichte van de stad bevindt, maar hij heeft met de profielteekenaars en -schilders van zijn tijd, laat ons zeggen de overdreven deugd gemeen, de torens zijner stad buiten alle verhoudingen naar voren te brengen. Als we ons voorstellen dat we hier, op de plek van de ramp, staan ongeveer ter

Foto C. Steenbergh.

DE LAKENHAL TE LEIDEN.

POORTJE, TOEGANG GEVENDE TOT HET VOORPLEIN.
ER BOVEN EEN VOLMOLEN TUSSCHEN STAPELS LAKEN.

hoogte van den molen de Gooier, dan is het duidelijk, dat men van dit punt af, over doorbraak en dijk heen, onmogelijk zóó de spitsen dier torens in 't oog kan krijgen. Links op de afbeelding, bij de hooischelf, en de huisjes met den rookenden schoorsteen, zien wij een deel van het dorpje Houtewaal, het einde van de tegenwoordige Plantage, bij de Muiderpoort.

De St. Antoniesdijk draagt hier ook de namen Diemer-, Muider- en Zeeburgerdijk. Feitelijk is de groote waterkeering, waaraan Amsterdam zijn veiligheid dankt, en die zich uitstrekt van Velsen tot Muiden toe, één dijk die zich onder verschillende namen voortzet. De namen St. Antonieswaag, St. Antoniesbreestraat, St. Antoniesluis, Nieuwe St. Antoniespoort, herinneren aan den tijd toen deze dijk door het voormalige Archiefgebouw op de Nieuwmarkt om zoo te zeggen in tweeën verdeeld werd. Het noordwestelijke deel kronkelt zich onder de namen Zeedijk, Haarlemmerdijk, Hooge- of Spaarndammerdijk Noordzeewaarts, het zuidoostelijke zien we langs de wegen met de tegenwoordige namen St. Antoniesbreestraat, Jodenbreestraat, Muiderstraat, Zeeburgerdijk zich voortspoeden in de richting van den mond der Vecht. Bij het verlaten van de niet onaardige nieuwe St. Antoniespoort (Muiderstraat) maakte de dijk een plotselinge noordoostelijke bocht, dwars door de latere Plantage heen, om bij het reeds genoemde buurtje Houtewaal (ook Oetewaal) uit te komen. Benoorden die bocht (de „eilanden” waren er nog niet) lag nog een kronkelend kadijkje, welks begin nog als Hoogte Kadijk is terug te vinden (terwijl aan den voet van de glooiing de Laagte Kadijk is gekomen) en dat in wintertijd geregeld overstroomde.

Het ontstaan van den St. Antoniesdijk moet in de „jongelingsjaren” van het graafschap Holland gezocht worden, in elk geval lang vóór de veertiende eeuw; van den Diemer- of Muiderdijk toch wordt reeds gewaagd in een brief van Guy, bisschop van Utrecht en Heere van Amstelland, in 1307, waarbij bevolen wordt alle dijkrecht te berechten *gelijk van ouds*.

De St. Antonies- of Diemerdijk is, behalve in het bekende jaar 1651, in de 15de, de 16de en de 17de eeuw herhaaldelijk doorbroken. In April 1702 werd, boven Diemerdam, een gat van ruim 31 roeden in den dijk geslagen. In 1735 bevond men dat het paalwerk en de balken, die den dijk schoorden, „door een vreemt zeegewormte t'eenemaal doorknaagd” waren en werd de oude beschutting door zware keien vervangen, wat / 539.498 beliep, waarvan Amsterdam het gedeelte dat zich uitstreckte van de Muiderpoort tot voorbij Zeeburg had te bekostigen. G.

Foto C. Steenbergh.

DE LAKENHAL TE LEIDEN.

GEDEELTE VAN DEN HOOFDGEVEL MET RELIEFS, VORSTELLEND DE HOOFDMOMENTEN VAN DE LAKENBEREIDING.

BOEKBESPREKING.

Geschiedenis der Tuinkunst, door C. L. CHAUM. 1916. — Firma W. E. J. Tjeenk Willink te Zwolle.

NIET zonder eenigen schroom voldoe ik aan het verzoek, der Redactie, het bovenbedoelde, pas verschenen boek *in het kort* te bespreken. Ieder oorspronkelijk Nederlandsch werk over tuinkunst, dat, (zooals het boek in kwestie), blijk geeft van ernstige studie, verdient wel iets meer dan eene *korte* bespreking. Want eene korte bespreking leidt bijna onvermijdelijk tot onvolledigheid en te scherpe formulering van het goede of van het verkeerde of van beide. Dezelfde gevaren zijn verbonden aan eene „*tuinhistorische schets*”, (zie voorwoord). En jammer genoeg heeft de schrijver m.i. die klippen niet altijd kunnen omzeilen. Juist eene *schets*, die „tot verdere studie moet opwekken”, (zie voorwoord), — moet eene zoo volledig mogelijke opgaaf van bronnen tot grondslag hebben. Zulk eene opgaaf ontbreekt echter geheel en al. De werken, die de schrijver aan het einde van het boek opsomt voor het tijdvak 1485—1779 zijn slechts in het bereik van weinigen. Alleen de twee laatste van deze rubriek hebben betrekking op den land-schapstijl. *Milton, Morel, Delille, Repton, Fürst von Pückler-Muskau* enz., enz., zijn hier verzwegen. De tweede rubriek vermeldt alleen vijf moderne werken. Behalve vele andere mis ik hier de namen van *Gertrude Jekyll, Fouquier, Migge*, enz., enz.

Hier ontbreekt een schakel. Vooral ook daardoor is de mij juist zoo uiterst sympathieke poging van den schrijver, om verband te brengen tusschen tuinkunst en de andere fraaie kunsten en om den tuinaanleg te verklaren uit de geaardheid en de geschiedenis der volkeren en het klimaat der landstreken, dikwijls m. i. niet geheel en al gelukt. Voor de tuinkunst der Egyptenaren, Perzen en Babyloniërs had de schrijver uit het standaardwerk van *Marie Louise Gothein* veel meer gegevens kunnen putten. Van de groote beteekenis der Grieksche (regelmatige) tuinkunst heeft de schrijver mij niet kunnen overtuigen. Regelmatige tuinaanleg is m.i. strijdig met het wezen van den Griekschen godsdienst. De Grieksche tempels harmonieerden met het natuurlandschap. Wel trachtten de Grieken, na den bouw der tempels het woud weer in zijn vroegeren staat te herstellen. Deze uiting van eerbied en liefde voor de natuur is echter juist van groote beteekenis. Veel belang hecht ik echter ook aan het perystilium in de door den schrijver zoo minderwaardig geachte Grieksche burgerwoningen. Hier zien wij een type van tuinaanleg, waarvan wij de onafgebroken ontwikkeling kunnen nagaan vanaf Egypte — tot op *heden*. Toch ben ik den schrijver dankbaar voor de verschillende gegevens, in dit hoofdstuk verzameld.

In het hoofdstuk over de Middeleeuwen zag ik met genoegen de schifting tusschen den kasteeltuin en den tuin der burgers. Ook wordt hier gelukkig niet van „gothischen tuinstijl” gesproken. Op bladz. 68 had *Dufresny* niet als opvolger maar als tijdgenoot van *Le-Nôtre* moeten genoemd worden — en *Hardouin Mansard*, (dus niet de controleur *Drusé*), als ontwerper van *Marlys*. Overigens heb ik den indruk verkregen, dat voor de hoofdstukken betreffende de Middeleeuwen en de Italiaansche en Fransche Renaissance-tuinen, de boeken van *Kaufmann* en *Hugo Koch*, (*Sächsische Gartenkunst*), den schrijver goede diensten hebben bewezen, maar dat de boeken van *Sitwell, Tuckermann* en *Fouquier* door den schrijver niet zijn verwerkt.

Het hoofdstuk over de tuinkunst in „Holland” is wel het voornaamste van het geheele boek, terwijl hier toch gelukkig van te ver gedreven nationalisme geen sprake is. Ik ben den schrijver zeer dankbaar voor de schat van gegevens, betreffende de tuinen van ons Vorstenhuis. Jammer genoeg heeft de schrijver m.i. te veel waarde gehecht aan de tuinen aan de Vecht. Juist in Kennemerland en in de andere streken van ons land, die in 1672 niet door de Franschen verwoest zijn, kunnen wij den echt Nederlandschen tuin vinden, die, (zooals de schrijver m.i. zeer terecht, bladz. 82 en 94 opmerkt), in een voor ons land typischen vorm behouden is gebleven. (D.w.z. wat de constructieve deelen betreft. Zoowel *Claude Mollet* als later *Marot* hebben vooral als *décorateurs* gewerkt, de laatste niet alleen voor de tuinkunst, maar voor alle andere fraaie kunsten). De tuinen aan de Vecht waren echter voor het meereendeel geheel nieuw — en waren dikwijls verkleinde kopieën van beroemde buitenlandsche werken. Zoo was de door den schrijver beschreven villa Petersburg van *Cristoffel Brands* eene verkleine weergave van het, (niet zooals de schrijver op bladz. 87 verklaart in Hollandschen barokstijl, maar door *Le Blond* volgens plannen van *Le-Nôtre* aangelegde) Peterhof te St. Petersburg. De groote beteekenis van den plotseligen overgang van den Nederlandschen Renaissance-bouwstijl tot het classicisme voor de tuinkunst is door den schrijver m.i. niet aangeduid. Tot mijne verwondering acht de schrijver den (vol-

gens mij zeer fraaien en merkwaardigen) tuin van Zuilenstein niet van groot belang; (zie afb. bladz. 103). *Petzold* heeft ook in het Hof van Dieren en in het Huis ten Bosch gewerkt. Het werk van *J. D. Zocher Jr.* had in een Nederlandsch boek over tuinkunst wel eene meer uitvoerige bespreking verdiend.

Zeer terecht heeft de schrijver de tuinen der romantiek afzonderlijk behandeld. De invloed van *Chambers* en van China wordt echter meestal overschat. *Chambers* zelf legt er bijvoorbeeld den nadruk op, dat de Chineezzen de rechte lijnen niet altijd verwierpen, (vooral op vlak terrein) en het tegennaatuurlijk achtten, dat de menschen een bochtigen weg zouden verkiesen, als de rechte weg mogelijk is. De tuin van Ermenonville is door *Morel* in 1760 aangelegd en door hem zelf beschreven in zijn werk: „*Théorie des Jardins*”, 1776. Pas later is in zijn tuin het romantisme doorgedreven. Het wezen der romantiek heerschte niet alleen in de tuinkunst, maar was een teken des tijds.

Het hoofdstuk over Amerika en Japan heb ik met genoegen gelezen. De Japansche siertuin is meestal + 10 maal grooter dan de oppervlakte van het woonhuis en sluit aan bij de voor de gasten bestemde kamers. Bloeiende kruidachtige gewassen vindt men hier alleen rondom de onregelmatige steenen, die het pad vervangen en in den vijver, (*Iris Kämpferi*). Aan de voor het huisgezin bestemde kamers sluit zich de bloementuin aan, waar in regelmatige bedden verschillende gewassen gekweekt worden 1).

Zeer slecht is de schrijver te spreken over den „biologischen” tuin van *Willy Lange*. Hij spreekt hier van „derailleeren op het gebied der tuinkunst”. M.i. geheel ten onrechte. Zoowel *Willy Lange* als *Camillo Karl Schneider* hebben even goed den monumentalen, (architectonischen) tuin verdedigd en aanbevolen. Het „biologische” Schillerpark te Berlijn heeft toch veel succes gehad. Maar de theorie van *W. Lange* vindt hare toepassing in *iedere* tuin. De wetenschap is hier middel maar geen doel. De oude meesters, (*Zocher, Petzold, enz.*) hebben getracht planten bijeen te brengen, die samen harmonieeren... en hebben aldus (als het ware onbewust), natuurlijke samenlevingen verkregen. *Camillo Karl Schneider* en *Willy Lange* (voortarbeidend op *Ed. André, Hallier, enz.*), hebben in de natuur samenlevingen opgespoord en daardoor groepen van planten verkregen, die harmonieeren in kleur en groeiwijze en elkaar aanvullen wat blad en bloem betreft 2). In beide gevallen was het resultaat hetzelfde. Alleen werkt men nu bewust en met meer zekerheid. En daar waar de schrijver op bladz. 164 (m.i. zeer terecht) waarschuwt voor het samenbrengen van lelies en andere bolgewassen — van vaste planten en pelargoniums, — van tropische gewassen, alpenplanten en inheemsche planten... daar spreekt hij toch als overtuigd voorstander van de theorie van *Willy Lange*!

Bij de bespreking van den architectonischen tuin mis ik de namen van *Gertrude Jekyll, Migge, Duchêne, enz.* De schrijver noemt dezen tuin *den modernen tuin*. M.i. zijn er tegenwoordig drie hoofdrichtingen in de tuinkunst te onderscheiden, n.l. de biologische-, de sociale en de architectonische (of monumentale) richting. Deze drie richtingen hebben alle recht van bestaan. Zij sluiten elkaar niet uit en zijn zelfs zeer goed verenigbaar.

Zeer terecht merkt de schrijver, bladz. 281 op, dat men wat den rozentuin betreft, nog veraf schijnt te zijn van eene algemeen bevredigende oplossing. De algemeene voorschriften hiervoor van den schrijver verdienen zeker aanbeveling.

Ten slotte bepleit de schrijver de meerdere aaneensluiting van vakmannen en architecten, en het benoemen van vakmannen voor aanleg en onderhoud van gemeentelijke parken en plantsoenen. Van dit, mij zeer sympathiek streven heb ik mij reeds vroeger een voorstander betoond.

Wageningen.

H. F. HARTOGH HEYS VAN ZOUTEVEEN.

1) Deze gegevens werden mij verstrekt en door teekeningen verduidelijkt door den Japanschen ingenieur Dr. S. Jashisoda.

2) Toch hebben *C. K. Schneider* en *W. Lange* m.i. niet genoeg rekening gehouden met de samenlevingen, die elkaar opvolgen op hetzelfde terrein.

DE TAFELEEND.

HET regende en regende en regende... de lucht boven 't Friesche „Warren”-land stond er dik en grauw, droevig-grijs van.

'n Dag in 't laatst van Mei nog wel, maar 'n régendag vol kou en ellende, als ware het Novembertijd.

„Och wat”, zei met onverwoestbaar optimisme de postman-inborling, die de excursie leidde, „'n beetje Noorsch stof; 't meeste valt bezijden!” Daar had hij voorzoover gelijk aan, maar 't was met dat al geen onverdeeld genot de oude veenderijen en laag gelegen, een groot deel van het jaar onder water staand

Foto C. Steenbergh.

DE LAKENHAL TE LEIDEN.

DUBBELE PORTAALAFSLUITING IN HET STEDELIJK MUSEUM, AFKOMSTIG UIT EEN HUIS AAN DE HAARLEMMERSTRAAT.

grasland, vol met slooten, plasjes en poelen, waarin 't moerasstruweel welig tiert, door te ploeteren onder een regenzwangere lucht met laag-hangende donkere wolken, waaruit Jupiter Pluvius van tijd tot tijd op milde wijs zijn natte gaven doet nederdalen. Natuurlijkhebben laten zich echter niet gauw door de weersomstandigheden van de wijs brengen en zow stapten we — de dames inclus — manmoedig door regen en weer en wind. Och, wanneer de mensch zich naar elken regendrop moest richten, komt hij tot niets.

Al presenteerde Friesland zich dien dag dus geenszins op zijn voordeeligt en niet op bijzonder aantrekkelijke wijs, toch was ik blij, den tocht mee te maken, want onze mentor had vroeger op meer dan één plaats in deze wildernis nest en eieren van den voor mij, Gelderschman, zoo zeldzame Tafeleend gevonden en ons herhaaldelijk verzekerd, dat we er dien dag een te zien zouden krijgen. Dat hield er den moed in.

't Is, al zagen we het dan ook niet onder gunstige omstandigheden, een prachtig terrein, het jachtcomplex van den sinds helaas overleden Gerechtshof-Raadsheer uit Leeuwarden, dat zich uitstrekt in den driehoek, gevormd door de „ôld-Suawâldster diik”, den weg Bergum—Tietjerk en den sintelweg Hardegarij—Huisterheide. Doorgaans dichtbegroeide veenpetten, oude, nauwbegaanbare veenderijen, vol verraderlijke „bjentepoltsjes” (zeggebulten), die zwielen en wiebelen, als je voet hun steun verlangt, zoodat je oog alweer zoekt naar 'n volgend steunpunt: rondom een wild-opgewassen, weelderige flora van kruipwilg, gagel, riet, biezen, lischdodden, kalmoes, laag-elzenhout, enz., die den weg op soms zeer afdoende wijs versperren.

Nu eens balancerend over een los over de slooten geworpen plank, dan weer onvervaard met de puttees-omwonden onderdanen plonzend in het venige water, trekken we kris en kras 't lage Warrenland door.

Een rijke ornithologische buit is ons deel, maar al breidt mijn lijstje van nesten zich door toevoeging van rietgors, stern, kapmeeuw, wilde eend, koet, rietzanger, pieper, grutto, Kievit e.a. ook aanmerkelijk uit, 't plaatsje, dat ik bovenaan voor de tafeleend heb gereserveerd, blijft voorloopig nog open.

Bij een broedplaats van kokmeeuwen, die de excursie-leider dialectisch „kobbeflecht” noemt, ben ik met den zoon van den

ons begeleiden jachtopzichter een eind de anderen voor, als plotseling bij het zoeken en observeeren der zwartkoppennesten, die hier zeer talrijk zijn, vlak voor mijn voeten — beter kan ik zeggen tot mijn knieën, want ik sta nagenoeg tot zoover in 't water — een eendvogel met 'n aanloopje de lucht inschiet. Ik roep „'n tafeleend” en de excursionisten aan den overkant kunnen met hun kijkers den rondkringenden vogel duidelijk gadeslaan. De opzichtersjongen beaamt, dat het inderdaad een „Kar-ein” is.

Onderwijl kijk ik rond naar het nest en waarlijk, daar ligt het in het rietgras naast 'n kruipwilgje op een zeggepol: zeven groote lichtbruine, groenachtige eieren, de eerste die mij tot-nu-toe in de vrije natuur onder oogen zijn gekomen.

De haast ongenaakbare ligplaats van het nest is de oorzaak, dat slechts enkelen — o.w. zelfs een bijzonder vooruitstrevende jonge-dame, waardig lid der Leeuwardensche afdeling van de Ned. Natuurhist. Vereen., die met breeden modderigen rand aan 't lichte zomertoilet onze excursie tot de meest-ontoegankelijke plaatsen volgt en die, ondanks de doorgestane vermoeienissen en loodzware, natte kleeren, later bij Bosma met veel élan en onvermoeid de nationale „skotse trye” danste — nu dan, dat maar enkelen zich, gezien de verzwarende omstandigheden, competent achten tot het tafeleenden-heiligdom door te dringen.

Enfin, 't is een bevredigend slot van onzen natten tocht en in aller-opgewektste stemming wordt de terugreis ondernomen. Den volgenden dag wordt door den veldwachter onder nóg natter weer op het Holsmeer nog een *ferina-nest* gevonden op een z.g. „streng”, d.i. een drijvende plantenmassa, voornamelijk uit lischodden, egelskop en bitterzoet bestaande. Dit nest ligt aanmerkelijk beter verscholen dan het eerste.

We kunnen tevreden zijn.

De tafeleend toch is een niet bijzonder algemeene broedvogel, die door zijn uiterst verborgen levenswijs slechts weinigen bekend is. Aan den roestrooden kop en hals is hij van andere soorten te onderscheiden; verder vertoont de vogel een glanzend zwarte kleur, die naar den onderkant in 't parelgrijze trekt.

Voor haar broedplaatsen schijnt de tafeleend 't liefste veen- grond te hebben met grootere en kleinere vijvertjes, poelen en plassen, die dichtbegroeide eilandjes omsluiten. In Ankeveen, waar ik de soort in 't voorbijgaan mocht aantreffen, zijn die voorwaarden evenzeer als in Friesland aanwezig.

Dit jaar hoop ik nader met deze interessante eendsoort kennis te maken, om er u ter gelegener tijd wat meer van te vertellen.

'k Heb alvast met m'n Frieschen vogel-specialiteit afgesproken, dezen zomer 'n excursie in zijn mooie land te ondernemen.

Mar, scoe it sa wêze, den ljeafst op in sinneskyn-dei yn Summermoanne, in net wer mei Noad-lik stof de Warren fen it Fryske lân yn, hjer Tsjear! A. B. WIGMAN.

VERDWENEN KASTEELN OM EN IN ROTTERDAM.

II. HET VOORMALIGE SLOT HONINGEN TE KRALINGEN 1).

VAN de drie kasteelen of versterkte huizen, welke zich in vroeger eeuwen om en in Rotterdam bevonden, het huis te Cralingen, ook wel genaamd „het slot Honingen”, Bulgerstein en Weena, was het eerstgenoemde wel het grootste en sterkste. Omtrent den tijd der stichting tast men in het duister; maar het werd reeds in 1297 genoemd.

Het was een waterslot, dat in vereeniging met de huizen Bulgerstein en Weena, ter verdediging diende van den in den Hellum,

Foto Bickerton.

DE TAFELEEND.

de Heldine-zee of wijde Maasmond uitstroomende Rotte 2) en IJssel en ter bescherming van koopvaardij en visscherij.

Het lag vierkant in zijn muren, iedere zijde circa 100 Rijnlandsche voeten breed, tusschen Kralingen en de Maas, te midden van breede grachten met een verwulfd sluis onder den dijk door naar de Maas. Het had vier groote torens, die een dikte hadden van niet minder dan honderd Rijnlandsche voeten.

Op den voorburch stonden de stallen en verdere bijgebouwen. Volgens sommigen zou de naam „Honingen” wijzen op de heftige aanvallen, die het kasteel in den loop der eeuwen had te doorstaan; volgens anderen is dit onjuist en moet hier gedacht worden aan Hun-, Hoen-ingen of Hoenwaard, waarmede Hoogewaard wordt bedoeld, evenals de Hoogewoerd te Leiden, in tegenstelling met de omliggende waterachtige gronden. Vermoedelijk werd het in 1237 gebouwd door Hugo van Cralingen, Ridder en Stadhouders van baljuw van Holland. Hij was getuige van verschillende regeeringsdaden, o. a. bij het verlenen van handvesten aan de steden Haarlem en Utrecht, bij een verdrag van gravin Margaretha van Vlaanderen met Koning Willem in 1250. In 1252 benoemde Willem II hem tot baljuw van geheel Holland. In 1234 was hij tegenwoordig op het tournooi, waar Floris IV door den graaf van Clermont werd vermoord. Zijn broeder Gilbert en diens zoon Oetgerus sneuvelden in 1227 vóór Coevorden.

De heeren van Cralingen hadden niet alleen het veer op IJsselmonde en de visscherij op de Maas, maar hieven ook een tol van alle koopvaardij-schepen, wagens en „alle passanten” en bezaten een vrije rechtbank voor schout en schepenen binnen Rotterdam, hetgeen echter door latere geschiedschrijvers wordt betwist.

In 1426 ten tijde van de Hoeksche en Kabeljauwsche twisten, toen Willem van Nagel, kapitein van Jacoba van Beijeren, met zijne benden het land afliep, de kasteelen Spangen, tusschen Delft en Schiedam Renesse en Hillegersberg geheel of gedeeltelijk had verwoest, onderging het slot Honingen nagenoeg hetzelfde lot, het werd ten deele verbrand en vreeselijk beschadigd. Het werd, volgens van der Sluijs, in 1462 weer opgebouwd door Floris van Cralingen, Heer van Roodenrijs, en was toen, zoo lezen wij, een zeer schoon gebouw met wijde grachten en vier hooge torens. Volgens een plattegrond van 1562 was het door een bosch omringd en maakte het een waarlijk vorstelijk figuur. Dat zijne bezitters eene stem hadden in regeeringszaken, blijkt o. a. hieruit, dat Gilles van Cralingen, Raedt te 's-Gravenhage in 1435 mede op het accoord was tusschen Jacoba van Beijeren en Filips van Bourgondië. Trouwens reeds ten tijde van Floris IV en Floris V stonden de Heeren van Cralingen in hooge gunst aan het grafelijk hof.

In 1460 waren Floris en Daniël van Cralingen, in het gevolg van Filips van Bourgondië tegenwoordig bij de kroning van den Franschen koning Lodewijk XI. Door het huwelijk van eene erfdochter met Dirk van Assendelft, gingen de goederen van Cralingen omstreeks 1540 in dat geslacht over.

In 't begin der 16de eeuw was het slot reeds in verval.

In 1572 werd Willem van Lumey, graaf van der Mark, die wegens zijne vele wreedheden, op last der Staten te Delft gevangen genomen was, in een der torens van het vervallen kasteel opgesloten, maar op verzoek van den Prins van Oranje met goedvinden der regeering van Rotterdam, door de burgerij in vrijheid gesteld.

In 1574 had het slot door de rampen des oorlogs wederom veel te lijden en werd het door „die van Rotterdam” gedeeltelijk afgebroken, om den Spanjaarden te beletten zich daarin te nestelen. In 1669 werd de heerlijkheid „met alle gerechtigheden en actiën, Cralingen betreffende”, door Rotterdam gekocht voor 70.000 carol guldens van Jan, Willem du Fachel, heer van Cralingen enz. Den 26 Januari 1671 stortte de middentoren met eenige brokken

muur naar beneden en was van het eenmaal zoo trotsche gebouw niet meer dan een woeste puinhoop overgebleven. Toen onze Republiek in 1674 met Frankrijk in oorlog gewikkeld was en de legers van Lodewijk XIV reeds drie gewesten hadden platgetreden, was men bevreesd, dat de vijand zich in de bouwvallen van het slot Honingen zou verschansen en werden de laatste overblijfselen tot den grond toe afgebroken.

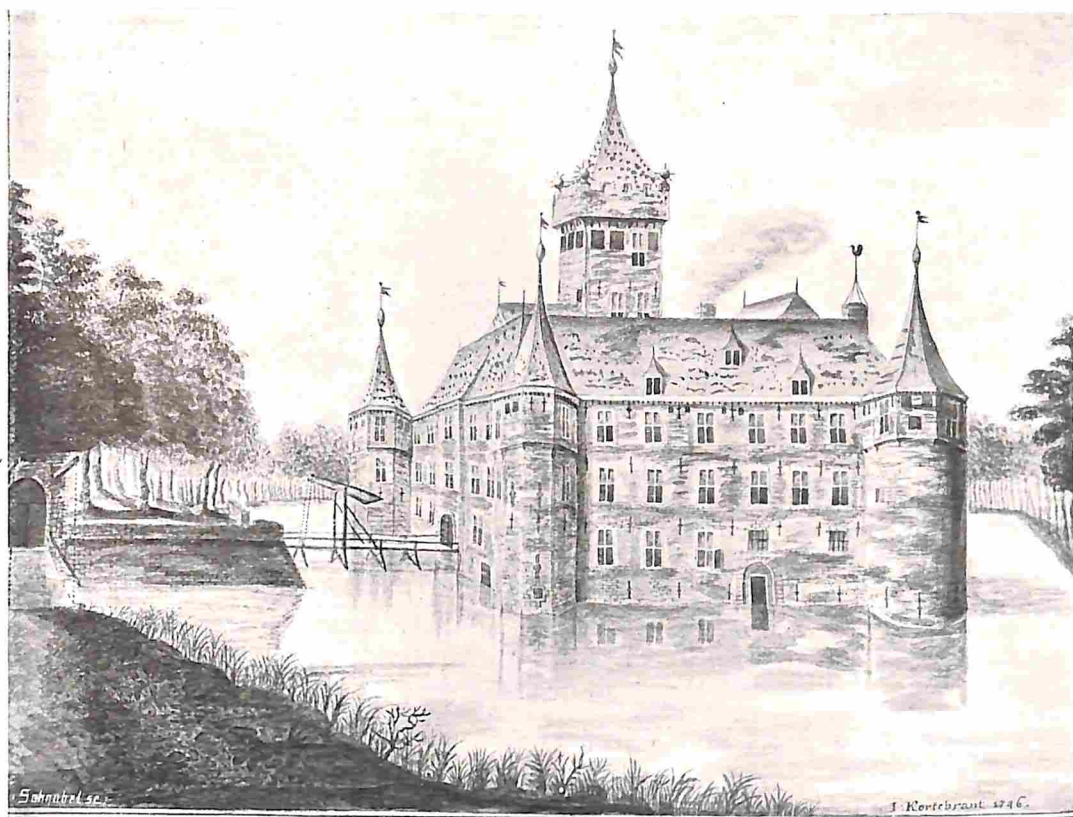
In 1874 kocht de gemeente Kralingen van den heer W. de Lange de wegen, vijvers, bruggen en andere kunstwerken in het Park Honingen.

Op de plaats, waar het slot heeft gestaan, werd in 1675 door burgemeester Kievid een speelhuis gebouwd, dat sedert verbouwd en vergroot, als „het Slot Honingen” bekend stond.

Thans is nog alleen de slotvijver overgebleven, die eenmaal de wallen van het hooge huis te Cralingen heeft bespoeld en prijken slotlaan en Honinger park in herboren luister als een der deftige wijken van het nieuwe gedeelte van Rotterdam.

1) De naam Cralingen is van Carolingischen oorsprong. De aloude hoeve Carolinghe kan tot de bezittingen van Karel den Groote behoord hebben. Langs die hoeve liep de overoude Romeinsche heirweg, waarvan in de 18e eeuw nog de sporen werden gevonden en waarvan het spreekwoord: „zoo oud als de weg van Cralingen”, afkomstig is.

2) De Rotte komt het eerst in 1242 in de kronieken voor.

Het Slot Honingen, of Kralingen; zooals het was in 't jaer 1474.

VERDWENEN KASTEELN OM EN IN ROTTERDAM.
HET HUIS TE CRALINGEN, GENAAMD HET SLOT HONINGEN.

Naar eene gekleurde teekening van J. Kortebant van 1746, berustende op het gemeente-archief te Rotterdam.

III. HET HUIS BULGERSTEIN.

Eeuwen geleden lag in de Maas vóór Rotterdam een zandplaat, naar hare kleur het Roode Zand geheeten, waarop later de ambachtsheerlijkheid van dien naam verrees, het eigendom van het geslacht Bokel, welks naam aan Beukelsdijk verbonden is 1).

Op die zandplaat werden de grondslagen gelegd van het huis Bulgerstein, zooals een geschiedschrijver het noemt „een tot kasteel opgeblazen hoeve”, een leen der grafelijkheid.

Ook aan dit gebouw hebben zich legenden vastgeknoopt.

Het zou gesticht zijn ten tijde van keizer Trajanus door een Bulgaarsch edelman. Dit is natuurlijk een fictie.

Van Alkemade acht het niet onwaarschijnlijk, dat het gebouwd werd tijdens de eerste bisschoppelijke oorlogen tot bescherming van de Merwede of wel tot dekking van de rivier bij de invallen der Noorsche volken.

Meer betrouwbaar is het verhaal van Simon van der Sluys, die de stichting toeschrijft aan de heeren van Wassenaer, later heeren van Beukelsdijk, Blommerdijk en het land van Cool, in de 13e eeuw. Het was een zwaar gebouw, met drie „onneembare” torens, dikke muren, omgeven door breede singels en vischrijke grachten, hoog geboomte en vruchtbare moestuinen.

In 1472 werd in een der vervallen torens een groote steen gevonden met inscriptie, waaruit zou zijn op te maken, dat het slot in 1071, volgens eene andere lezing in 1261, werd verbouwd door Reinier Boekel, heer van Beukelsdijk, Weena en de landen van Cool, ambachtsheer van Berkel enz. Hij was ridder bij graaf Floris IV en Willem II en overleed in 1266.

In 1374 wordt een Gillis van Bulgerstein genoemd, die sneuvelde bij de belegering van het kasteel Gildenburg door graaf Albrecht van Beijeren. Hij liet twee zonen na, Lieven en Jan, welke laatste in 1392 overleed en te Utrecht begraven ligt, „aan den ingang van de deur in de Oudmunsterkerk”.

Lieven van Bulgerstein was gehuwd met eene nicht van Willem van Naaldwijk en ligt begraven te Gouda.

Verder lezen wij van zekeren Arent van Bulgerstein, die kapitein was van 300 knachten en in Nijmegen overleed.

Omstreeks 1450 werd het huis bewoond door of was althans het eigendom van Jan de Witte van Bulgerstein, die te Atrecht gehuwd was met eene nicht van den prins van Chimay en voor de tweede

maal met Amelia van der Sluys. Dit geslacht stond in hooge gunst bij het Bourgondische hof.

Dokter Simon Doedesz. van der Sluys was raad en lijfarts van Karel den Stoute en sinds 1474 domproost van Utrecht. Zijn neef, Willem van der Sluys, was pastoor van de Sint Laurenskerk te Rotterdam en schrijver van „de Cronijk off corte ende, ware beschrijvinge van de stad Rotterdam”.

Leden van dit geslacht zijn onder elkaar getrouwd.

Zoo huwde Doe Jansz. van der Sluys met Lijsbet Jansdochter de Witte.

Na het kinderloos overlijden van Willem van der Sluys in 1518 kwam het huis in het bezit van de Delftsche familiën Van der Grijp, Van den Eijnde en Sasbout. In het midden der 14e eeuw werd het bewoond door de familie Visscher en daarna door de kinderen van Zijl, van wie Elisabeth bekend geworden is als stichtster van het oudste Rotterdamse hofje, bestaande uit 7 z.g.n. geefhuisjes op den grond van Bulgerstein.

Omtrent 1520 werd het slot verlaten. Nadat het bij den aanval der Spanjaarden in 1572 veel te lijden had, raakte het meer en meer in verval. In 1620 is alles, wat er nog over was van het gebouw, met erve en boomgaard door Rotterdam aangekocht.

Zoo lagen de indrukwekkende bouwvallen van een der oudste bolwerken van Rotterdam, zelfs vóór dat het een stad was, eeuwen lang onaangeroerd, totdat ze eindelijk werden opgeruimd en op

de plaats der eenmaal zoo vruchtbare moestuinen het Bombazijnen kerkhof werd aangelegd, aldus genoemd naar Andries Bommezijn, die daar drie akkers in pacht had.

In 1663 werd op de fondementen van Bulgerstein het spint- en werkhuis gebouwd, dat als gevangenis dienst deed tot het begin dezer eeuw, toen het werd afgebroken om plaats te maken voor een der meest moderne inrichtingen van onzen tijd: het Warenhuis, hoek Hoogstraat en Roodezand.

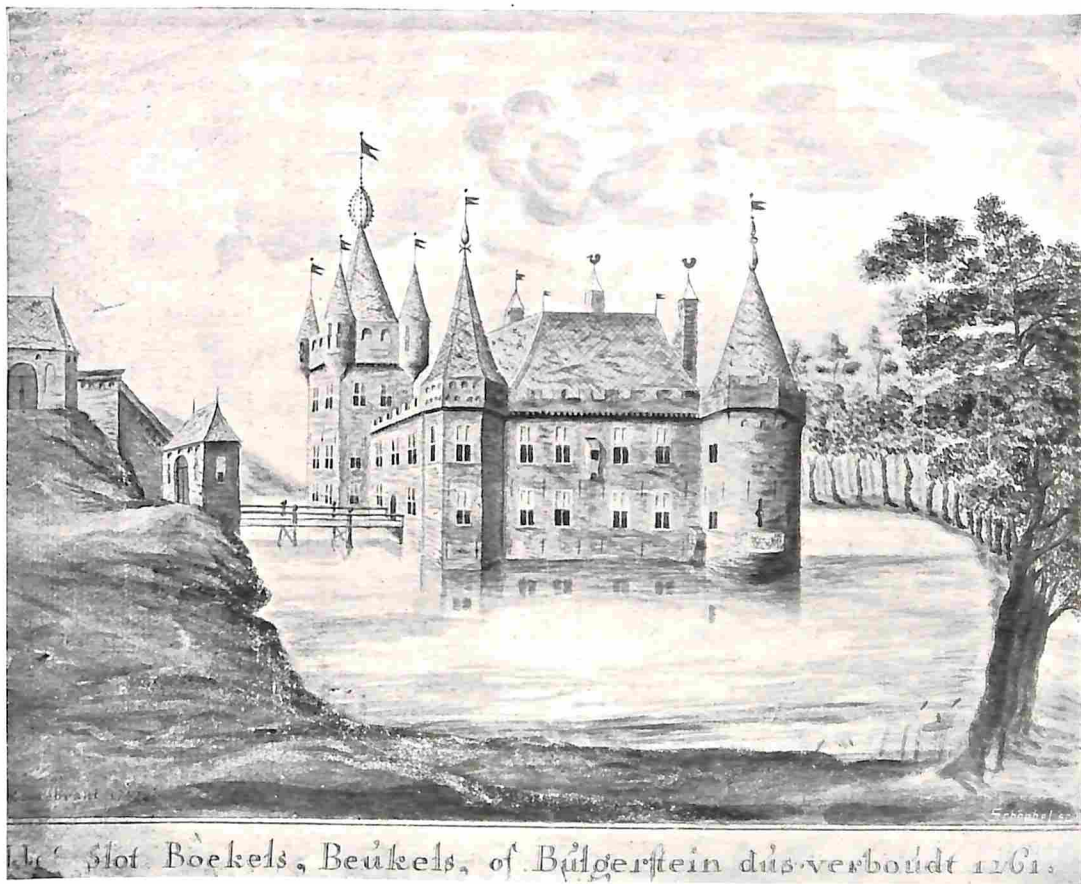
Zoo is dan de herinnering aan het eenmaal zoo sterke Bulgerstein verdwenen, waarvan de naam niet, zooals die van Honingen en Weena, in park of straat is bewaard gebleven, maar dat toch eene plaats verdient in de rij der historische gebouwen van de tweede stad des rijks.

K. L. SCHAMP.

Overneming verboden.

1) Het grondgebied van de ambachtsheerlijkheid „het Roode Zand” is in 1358 bij de stad getrokken en kort daarop binnen haar wallen.

De heeren Bokel behielden echter nog lang heerlijke rechten daarover.

Het Slot Boekels, Beukels, of Bulgerstein dus verbouwd 1261.

VERDWENEN KASTEELN OM EN IN ROTTERDAM.

HET SLOT BOEKELS OF BULGERSTEIN, ZOOALS HET VERBOUWD WERD IN 1261.

Naar eene gekleurde teekening van J. Kortebant van 1742, berustende op het gemeente-archief te Rotterdam.

Ontwerp eener Moderne Schoonheidsleer voor den Tuinaanleg.

III. OVERGANG VAN DE GEORDENDE TUINEN MET DE OVERGELEVERDE REGELMAAT OP DE VORMELOOSHEID VAN DEN ROMANTISCHEN EN DÉCADENTEN TUIN, ONTSTAAN UIT DE ONWARE EN GEKUNSTELDE NABOOTSIJNG VAN DE NATUUR.

HIER staan wij dus op den Acropolis: Aan onze voeten strekken zich naar verre verten twee denkbeeldige wegen uit, zij wijken uiteen, en van beide vertakken zich de ontelbare wegen der tuinkunst, en schrijven scherp haar lijnen op de denkbeeldige kaart van dit belangrijk gebied der menschelijke kennis.

Langs een dezer wegen, — het is die, welke zich ten slotte vrijwel geheel verliest in de modderige moerassen van de kwasi-archeologische nabootsing, — liggen gerijd de erbarmelijke theorieën, de ontaarde en bloedarme formules, afstammend van de nog wel trotsche maar verbasterde overlevering van Le Nôtre's tuinen. Aan den gezichtseinder lijkt het landschap zich wel wat te verheffen en de teedere lichtgloed van een komenden dageraad, hoe wankelend ook, maakt het mogelijk, beter in de toekomst te zien.

Langs den anderen weg bespeurt men steeds weer nieuwe loopgraven van de in naam der natuur vechtende reactie, zij is het die de grondvesten der heldhaftige citadel wil ondermijnen. Het is alleen deze weg, bij welken wij ons voor het oogblik zullen ophouden.

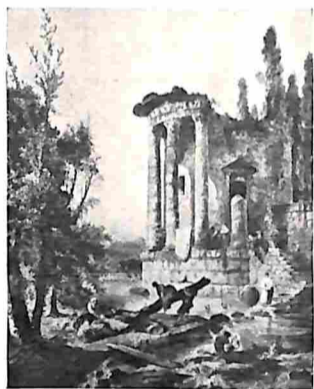
De leerlingen en de navolgers van Le Nôtre hebben langen tijd tuinen ontworpen naar zijn voorschriften, maar het genie ontbrak. Van den anderen kant, op het klassicisme der 17de eeuw, dat een „evenwichtige samenstelling is van de rede en den esthetischen zin”, volgde een eenzijdig rationalisme. Dit uiterste van verstandelijkheid, verstoken van schoonheid en ontbloot van zuivere instincten, zou uitteraard alles bederven.

In de 17de eeuw voelde men zoo goed als thans, ja wellicht beter nog „de vrolijkheid, het werktuigelijk genot, dat de openlucht en de aarde met haar geboomte den menschen verschaft maar... Le Nôtre meende nu eenmaal „dat schoone tuinen niet heelendal op wouden moesten lijken...”

Hij temde de natuur met zijn voorschriften, doch hij legde gansch zijn ziel in die ontwerpen.

Op het einde der 18de eeuw kon de samenleving, die zat van verstandelijkheid was, niet anders doen dan naar het andere uiterste overslaan.

Zie eens hoe op het toneel, bijvoorbeeld, de ondubbelzinnige uitingen van een verlangen naar meer schilderachtigheid zelfs in de meest uiterlijke zaken — de decors en de costumes — merkbaar zijn. Zag

EEN SCHILDERIJ VAN HUBERT ROBERT.

De bekendheid met het klassicisme, waaraan men in de 18e eeuw door gewoonte en geestesneiging gehecht blijft, en aan den anderen kant een tengevolge van uitputting en reactie ontwaakte drang naar natuurlijke schilderachtigheid, leidt tot een overdreven romantische opvatting van de natuur, op zoetelijke wijze aangelegd, om smaakvol te blijven. Claude Lorrain, Nicolas Poussin, en ook Hubert Robert hebben door de landschappen, zooals zij die schilderden, een grooten invloed uitgeoefend op de tuinkunst in het tijdperk dat volgde.

men Prévile, den toneelspeeler, die door den prins De Ligne het hoogst geschat werd, niet op Beloeil het bekoorlijke blijspel „Colette et Lucas”, door den prins zelve geschreven, in de open lucht vertolken? En heeft men denzelfden Prévile niet op het toneel van de Comédie-française zien verschijnen in timmermanskleeren, aldus een werkelijkheidszin toonend, die voor dien tijd iets geheel nieuws was?

De hogere standen verzetten zich. Onder den algemeenen ommekeer der gemoederen leden zij door hun gehechtheid aan vormen, aan de voorschriften van den smaak, aan de vaste houdingen van het gedachtenleven, zij pogen aan de verandering te weerstaan.

Maar Rousseau verschijnt. Rousseau, de inleider, de voorganger der romantiek, hij die „de rede zoozeer mistrouwde”, werd de apostel van de schilderachtige natuur, „die in de eeuw van Lodewijk XIV geen onderwerp was voor literatuur”.

Wij moeten nochtans opmerken, „dat de voorstelling der romantieken, als zouden zij het eerst het gevoel voor de natuur hebben ontdekt en aangewakkerd, een soort bedriegerij is. Wat men hun toegeven kan, is dat zij de eersten zijn geweest, die zonder eenige kritiek onmiddel-

lijk in begeestering geraakten bij den aanblik van de eerste de beste boomengroep, of van het minste beekje, indien het wat grillig door de velden stroomde. Erkennen moet men dat zij de eersten waren om het heelal te bewonderen in elk zijner onderdeelen, welk ook, en dat om de eenvoudigereden dat dit alles natuurlijk is”.

De beschrijving, die Jean-Jacques geeft van Julie's boomgaard in het vierde deel van „La nouvelle Héloïse”, verschilt in wezen niet van die van een gewoon stuk natuur: men kan er niet de ordening van een tuin in zien.

Doch daar komt pastoor Delille en zijn Poëme des Jardins. Het zijn grootendeels de in dit gedicht voorkomende tegenspraken, die voor ons het misverstand van den romantische landschap-tuin belichten.

Lanson, wiens gedachtengang gij in het vorenstaande reeds hebt herkend, geeft zulk een uitnemende definitie van Delille, dat ik de begeerte niet weerstaan kan, ze hier aan te halen:

„Voltaire was dood en daardoor tot een onaantastbaar ideaal geworden, en Pastoor Delille werd de vertegenwoordiger van de hoogste dichtsoort, welke door het publiek begrepen worden kon.

De wreede man! Zijn onverzoenlijke geest verklaarde alle verrichtingen des levens, alle voortbrengselen der nijverheid of der natuur, alle schepselen op wetenschappelijke wijze. Hij was didactisch en beschrijvend om beurten, en hij is erin geslaagd, zijn lezers begrip van vele aandoenlijke zaken bij te brengen zonder misschien ooit een dieperen indruk ervan te geven. Al deze verklaringen van aandoenlijke dingen heeft hij verwerkt in weloverdachte, nette, verstandige en koude gedichten, hij heeft kans gezien, met zijn benamingen en beschrijvingen elk verlangen naar werkelijke ontroeringen in ons te fnuiken, en ons begrippen aan te geven zonder ooit te boeien door natuurlijkheden. Zijn kunst bestaat vooral hierin, dat hij zich ondoorzichtig uitdrukt en ons om zoo te zeggen een soort van rekensommen ter oplossing geeft. Hij pakt slechts door het neerschrijven van zekere teekens, welke men, wil men den onverstaanbaren zin van zijn gedichten ontcijferen, met een bliksemsnelle kunstbewerking door andere teekens vervangen moet. Bij den dood van dezen fijnen geest, die nooit iets anders heeft voortgebracht dan inventarissen en catalogi, was geheel Frankrijk in rouw gedompeld: zijn begrafenis geleeke een apotheose, men meende met hem ook de dichtkunst te hebben ter aarde besteld”.

Pastoor Delille was in zekeren zin de Boileau van de tuinkunst. Men vindt in het algemeen Boileau nogal vervelend. De herinnering, welke men aan hem bewaart, is onverbreekelijk verbonden aan die van strafwerk; gij herinnert u, het was in den tijd, nog niet zoolang geleden, toen gevangenis, scholen en musea slechts drie vrijwel gelijkwaardige onderdeelen waren van eenzelfde stelsel van opvoeding.

Men heeft ongelijk als men Delille op dezelfde wijze veroordeelt, — en dat nog wel vaak zonder hem gelezen te hebben, — want men vindt van zijn pen voorschriften, die de grootste bewonderaar van het „schilderachtige” hem niet verbeteren zou. Doch hoe werden zij in werkelijkheid toegepast, die voorschriften, die de verlangens van een tijdperk weergaven? Welnu, zeker niet in overeenstemming met hun bedoeling.

Het is zonder twijfel daarom, dat zij, die in onzen tijd tot het „schilderachtige” geneigd zijn en den mond steeds vol hebben van de „natuur”, zich op hun beurt met eenig recht op Delille kunnen beroepen. Maar in de 18de eeuw werden ondanks den invloed der engelsche litteratuur en de heerschende Anglomanie, ondanks Pope, ondanks Walpole, dezelfde teekens menigmaal zeer verschillend verklaard; de denkbeelden keerden plotseling om, en de eeuw eindigde als idylle in het gehucht Trianon.

En toch geschiedde dit alles niet zoo snel, of deze eeuw had duidelijk haar stempel gedrukt op een bewonderenswaardige figuur. „De eerste der Fransch schrijvende Belgische auteurs”, gelijk men hem placht te noemen, prins Charles de Ligne, tegenwoordig volkomen zijn tijd. Als het waar is, gelijk Lanson zegt, dat „er drie vreemdelingen waren, die voortreffelijk Fransch

HET PARK „DES BUTTES-CHAUMONT” TE PARIJS.

Rechtstreeksch uitlevelsel van den smaak, waartoe deze gekunstelde quasi-nabootsingen van de natuur leidden. Men lette goed op de overeenkomst in karakter van de drie of deze bladzijde geplaatste afbeeldingen.

DE TUINEN VAN TRIANON TE VERSAILLES,

aangelegd door Marie Antoinette en Hubert Robert, om een passende omgeving te vormen voor de Bucolische spelen, waarin het Hof behagen schiep.

ALS TEGENSTELLING MET HET
QUASI-NATUURLIJKE:
EEN NATUURLIJKE VIJVER IN
EEN VALLEI VAN HET ZONIËN-
BOSCH (FÔRET DE SOIGNES) NABIJ
BRUSSEL.

zeer mag hij, door Parthenizza's brief aan de markiezin van Coigny, de eerste der romantici heeten.

Romantisch was hij nog in de schepping zijner tuinen te Beloeil: men zie zijn beekje, („Rieu 1 d'Amour"). Schuchterlijk en toch niet zonder stoutmoedigheid maakte hij in het hart van de geordende boomerken een bochtig beekje, waarvan men zweren zou dat het natuurlijk was, en hij gaat daar zoo behendig bij te werk dat men erbij staand geen oogenblik meer het gevoel heeft middenin de strenge ordening van een onmetelijk Fransch park te zijn; doch al evenmin zou men op zulk een plek het beekje vermoeden; een vriendelijke gids moet u eerst opmerkzaam maken.

De prins Charles de Ligne heeft trouwens onomwonden verklaard: „Voldaan door het evenwicht der groote verhoudingen, die ik in mijn tuinen vond, heb ik ervoor gezorgd, er geen stoornis te verwekken; wel heb ik getracht ook in een ander genre verdienstelijk te zijn”.

En de „Coup d'oeil sur Beloeil” 2) is dan ook eigenlijk het ontwerp „van wat morgen zijn zal”, van wat echter nog nimmer was!

Men moet den prins ook verdedigen tegen wie van hem zei, dat hij „Beloeil glansrijk ondersteboven geworpen” heeft. Wij zijn hem dank verschuldigd, daar hij ons heeft aangetoond hoe de litteraire schilderachtigheid van pastoor Delille verwerkt werd, en hoe ze werd opgevat door die geesten, welke nog grootendeels aan de oude inzichten gehecht waren. Met eenige duidelijke voorbeelden, waarvan in zijn werk te Beloeil nog opmerkelijke sporen zijn achtergebleven, en door het genoemde boek zoo kleurig, zoo overvloedig van leven, en waarin niets koud didactisch is, waar alles trilt van geestdrift tot scheppen; waar men onder de hand, die het ontwerp maakt, als het ware den vorm reeds groeien ziet en hoe deze bezielde wordt door den adem van een machtigen zin voor natuur en poëzie, — door dit alles doet de prins de Ligne ons in zijn „Coup d'oeil sur Beloeil” letterlijk de wording bijwonen van wat in Frankrijk die zeer bijzondere tuinstijl was, welke men uit misverstand Engelsch noemde.

Indien men Delille geheel begrepen had, indien zijn meening omtrent het natuurlijke in werkelijkheid had gezegevierd, dan was het met den Tuin gedaan geweest. Doch de geest van den tijd was waakzaam, en de prins, die den toon aangaf in de hooger kringen, wist dien geest ook op de tuinen toe te passen.

Wel zegt hij: „ik zou niet gaarne de rechte lijnen veranderen, want daardoor zouden merkwaaardige mogelijkheden geweerd worden; en toch, hoe groot ook koningen zijn, men moet ze nu en dan eens schadeloos stellen voor hun grootheid”.

Maar hij voegt eraan toe: „Ik houd van bosschen, die het aanzien van tuinen hebben”. Een beminnelijke natuur is hem lief. Hij gebruikt veel gebouwtjes, tempeltjes, bruggetjes, kunstmatige grotten, maar hij kon geen ander materiaal benutten dan wat in dien tijd beschikbaar was; wanneer men de banden der natuur verbreekt, hoe haar dan nog aanminnig te maken, zoodat zij nog tot onzen geest spreekt, indien niet — en in Frankrijk zal dit geen oogenblik betwijfeld worden, — door te pogen haar te versieren, waarbij men dan aan die versieringen de waarde van een soort van zinnebeeldige attributen toekent?

Er was nog geen sprake van, de natuur te versieren met kunstmatig gekweekte en geacclimatiseerde uitheemsche gewassen, iets wat heden ten dage juist het aanzien der tuinen zoozeer verrijkt, ofschoon men dikwijls misbruik er van maakt.

1) Oud-Waalsche uitdrukking.

2) Prince Charles de Ligne: „Le coup d'oeil sur Beloeil”.

schreven, de prins de Ligne, pastoor Galiani en Frederik II, en dat de Franschen zelfs ten tijde van Lodewijk XIV, niemand anders konden aanwijzen dan den prins de Ligne als den volmaakten vertegenwoordiger der wereldsche hoedanigheden, die om beurten Parijs, Versailles, Josef II, Frederik II en Catherina van Rusland bekoren zouden”, als de verheven tuinkunstenaar naar Prins Cantacuzène's uitdrukking „het laatstespoek uit de andere, de oude wereld” was, al even-

Fantasieën als de Chineesche Tuin zijn ingevoerd in Engeland door Chambers. Deze nabootsingen van de natuur (van elders), welke uit een schoonheids oogpunt gezien even weinig waarde hebben als alle nabootsingen, en slechts iets beteekenen kunnen, wanneer zij geen werkelijkheidsweergave maar een overtuigende synthetische voorstelling zijn, — zulke fantasieën, waarvan, in tegenstelling met wat men algemeen aanneemt, de bewonderenswaardige natuur van Engeland afkeerig is en waaraan zij zich nooit aanpast, werden in dat land veel aangetroffen en vonden in Frankrijk velen willig om hen over te nemen.

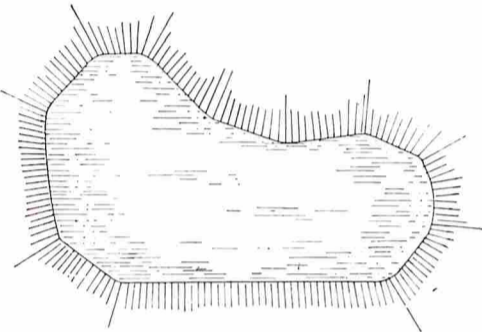
Want was men eigenlijk met deze soorten tuinen wel de natuur nabij gekomen? Och, maar heel weinig. Doch was het niet voldoende, het zelf te meenen, evenals men tegenwoordig bijvoorbeeld wel meent den „schilderachtigen tuin” te hebben ontdekt? Men heeft eenvoudig weg de rol der natuur omgekeerd. Men heeft haar om een andere medewerking gevraagd, doch de tuinarchitectuur is een kunst, en evenals bij alle kunsten is ook bij haar de medewerking van den mensch overwegend.

En het was den prins nog niet voldoende, de natuur lieflijk te maken haar te versieren, haar te bezoeken en haar geriefelijk te rangschikken. Hij wenschte daarenboven nog, dat zij ons tot denken noopte. Hij vindt zijn filosofischen tuin uit. Deze is wellicht ook humoristisch te noemen.

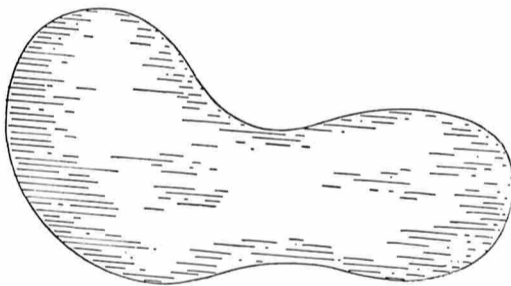
Hoe zeer bejammer ik het, u niet te kunnen rondleiden langs de paden van dezen symbolieken tuin; men beleeft daar een geestelijk genot van zeldzame hoedanigheid. Gij zoudt er met eigen oogen de wordingsgeschiedenis kunnen volgen der vormen van een gedachte, die zich hier ononderbroken bestendigt: Het overheerschen van den geest in het kunstwerk. Denk uit het werk van den prins die vergankelijke onderdeelen weg, welke de voorbijgaande smaak van zijn tijd hem erin deed aanbrenge, en gij behoudt een zuivere toepassing van die gebiedende voorschriften, welke nog heden gelden en voor altijd de waarde der theorieën van de tuin-architectuur aantoonen.

Na de literatuur de schilderkunst: Pastoor Delille verzuimt ook niet de bestaande verhouding tusschen landschap-schilderkunst en tuinaanleg te bepalen.

De hovenier Le Nôtre was eerst schilder, daarna werd hij architect, later kwam hij weder terug tot zijn oorspronkelijk vak, dat hij met zijn genie te veredelen wist. Hij kwam veel op het atelier van Simon Vouët en werd daar bevriend met L. Brun. Op een keer bemerkte hij, dat in de tuinkunst voordeel kon worden getrokken van de bekwaamheden van den schilder, en van dat oogenblik af wijdde hij zich daaraan. Zelf niet meer te kunnen schilderen was hem een gemis, doch hij troostte zich door het aankopen van fraaie doeken. Hij had een bijzonderen voorkeur voor Nicolas Poussin. Ontegenzeggelijk hebben landschappen als die van Poussin en van Claude Lorraine op de tuinkunst ingewerkt en zulks niet slechts in den tijd, dat zij geschilderd werden. En hier vindt de opmerker belangwekkende overeenkomstigheid: terwijl Claude Lor-

Topographische weergave van een doorlopend water, dat een natuurlijke vijver vormt. De oorsprong van dien eveneens in het Zoniënbosch gelegen vijver is dus evenzeer natuurlijk als die van de vorige afbeelding.

Onnatuurlijke vormloosheid die de man van slechten smaak, in zijn kinderachtige zucht tot zoogenaamde natuurnabootsing, aan den vijver van de bovenstaande figuur zou hebben gegeven.

rain later Turner beïnvloedde en dezen met den Watteau van „l'Embarquement pour Cythère” den overgang voorbereidde der moderne beweging van de romantiek naar het realisme of impressionisme, — de laatste schrede in den ontwikkelingsgang van de strikt natuurlijke visie op het landschap, — en dat thans op zijn beurt weder de tuinkunst beïnvloeden gaat — ziet men anderszijds Hubert Robert, den landschapschilder, die waarlijk nog al wat van Poussin heeft geleerd, naar den romantischen en landelijken smaak van zijn tijd, Petit Trianon, zijn gehucht en de bucolische spelen organiseeren. (Wordt vervolgd). LOUIS V.D. SWAELMEN.

TEEKENEND VOORBEELD VAN
ZULK 'N LEUGENACHTIGE SCHEP-
PING, NOG KORT GELEDEN DOOR
EEN VERMAARD TUINARCHITECT
ONTWORPEN.

Dit werk doet afbreuk aan het verheven karakter van het oude park van Tervuren bij Brussel, een park, dat oorspronkelijk een gedeelte is van het oude Zoniënbosch met zijn indrukwekkende beuken-galerijen. Zie hier het bij uitsicht karakteristieke type van den leelijken vermocelli-stijl, tegenwoordig algemeen verbreid en waartoe men, tot steeds grooter ontwaarding overgaande, kwam, sedert men het denkbeeld van een geordende regelmaat verliet, om zich over te geven aan een onware en hopeloze verworming van de natuur. Bij den overgang van het een of het ander is een geleidelijke achteruitgang waar te nemen.

DE BLAUWE MUUR.

Uit het Engelsch van

(30) RICHARD WASHBURN CHILD

(Geautoriseerde vertaling)

VIJFDE BOEK.

II. IN DEN GESCHILDERDEN TUIN.

EAST India Place is geen erg bekende straat. Inderdaad is het een binnenplaats, die schuil gaat achter wagenstallen en achter de kisten en balen van missionairs. Zelfs op een zonnigen dag is de vochtige bodem van deze binnenhof donker, en ruikt het er alsof het eerder onder dan boven den grond was. Aan den anderen kant wordt het begrensd door een pakhuis, terwijl op de andere zijde verscheidene deuren uitkomen, die eens misschien wel toegang gegeven hebben tot matrozenlogementen, doch waarboven nu de uithangborden prijken van handelaars in touwwerk. De nummers op deze huizen waren allen even — 2-4-8-10 — wat mij de gevolgtrekking deed maken, dat nr 5 het pakhuis moest zijn, en dat de coulissen-zolder zich op de bovenste verdieping van het smerige gebouw moest bevinden. Inderdaad kon ik zien, dat er boven op het dak een vallicht uitgebouwd was, en werd mijn oog getroffen door het uithangbord aan den ingang. „Decoratieschilders-atelier Mohave”. Ik begon de houten trap op te klimmen, waar het stonk naar scheepsartikelen. Boven aan de trap zag ik een bord voor mij „Verboden Toegang, behalve voor Zaken”, doch eronder stond met roode, witte en blauwe verf: „Gebruikt als Pakzolder. Nieuwe Atelier, Barkiston Avenue, 43”. Ik klopte aan. Geen antwoord. Ik probeerde het stompje van een deurknop om te draaien; de deur ging open. Ik bevond mij nu in een groot vertrek, met massa's rollen zeildoek opengestapeld, terwijl er van de hooge zoldering reusachtige tooneelgordijnen afhingen. Een bovenlicht, met halfvergane gordijnen voor de vierkante ruiten, wierp een eigenaardig, hel, groen licht over alles. Een eigenaardige, aromatische lucht, zooals soms over de voetlichten tot het publiek in een zaal komt, gaf de verlaten ruimte een idee van een theater, wat nog verhoogd werd door de tegenwoordigheid van vergulde, papiermaché statuetten en een reusachtige afbeelding van den God Buddha, die tegen den kalen, steenen muur leunde. Een spin had zich een web gesponnen boven een van de bloote schouders van den God; en dit web schitterde in het licht van een zonnestraal, die toevallig naar binnen gedrongen was door een scheur in het bovengordijn. Boven mij op een verhevenheid stonden een keukenstoel, eenige brandemmers, en verscheidene potten, wier zijden besmeerd waren met de kleuren, die zij bevatten. Het eenige teken van menselijk leven was de flauwe geur van den rook uit een pijp. Daar ik dus nu wist, dat er zich nog iemand anders behalve ik op den zolder bevond, liep ik voorzichtig, tusschen twee reusachtige doeken door die naast elkaar hingen, en bereidde er mij op voor terwijl ik zoo zacht mogelijk de tusschengang afliep, den man dien ik zocht te ontmoeten, als ik aan het andere einde zou uitkomen. Ik verbeeldde mij een zenuwachtigen, onderdrukten hoest te hooren, die erop wees, dat de ander reeds kennis droeg van mijn binnendringen in dit zonderlinge verblijf.

Doch dit bleek toch niet zoo te zijn. Terwijl ik door de opening keek, had ik een oogenblik lang uitstekend gelegenheid alles te zien wat er voor mij lag, zonder zelf gezien te kunnen worden. Tegen den muur hing een beschilderd gordijn, waarop, in teere

kleuren van Italiaansch blauw en weelderig groen, zich een schoon tafereel afteekende van de Tuinen van Versailles, met een weelde van bloemen in vollen bloei, terwijl in de verte zich, wit en koninklijk, muren en pilaren ten helderen voorjaars-hemel hieven. Een mensch had dit koninklijk tafereel en dezen verboden grond geschonden en betreden, door zijn krib, die wanordelijk vol papieren en havelooze roode dekens lag, zoo brutaal op den voorgrond te plaatsen, dat op het eerste gezicht het ongepaste van dit tafereel werkelijk schokkend was. Ik zag dat de man zelf met gekruiste beenen op zijn krib zat; zijn rug, erbarmelijk mager onder een dun wit hemd, was naar mij toegekeerd. Met een peezige, verdorde hand streek hij liefkoozend langs de plukjes vergrijsd haar op zijn hoofd. Met zijn andere hand verplaatste hij kleine dingen over een bord. Hij was een eenzame monarch op een troon van armoede en vuilheid. Hij was bezig op zijn eentje een partij schaak te spelen!

„De Sheik van Baalbec!” fluisterde ik bij mijzelf.

Het wezen hield even op, keek naar het bovenlicht en slaakte een diepen zucht. Het was een zucht waarbij ik niet kon nalaten te huiveren.

„Juliana”, zeide ik.

Hij trok zijn hoofd in tusschen zijn schouders, als een verschrikten schildpad en verstijfde als iemand die een emmer ijskoud water over het lijf heeft gekregen.

Gedurende verscheidene oogenblikken bewoog hij zich niet; en toen hij zich eindelijk omwendde, was zijn uitdrukking veeleer geduldig dan boosaardig, veeleer droevig dan verschrokken.

„Wat moet je?” zei hij, en hield den mond open, zóó, dat hij ook op een automaat geleek, waarvan de veeren onklaar waren geraakt.

Deze tusschenpoos gaf mij gelegenheid op te merken, dat hij niet de man was met de met goud geplombeerde tanden. Inderdaad was het eenige aan hem, dat goed onderhouden was — dat hij als het ware, gered had van den ondergang — een rij witte, regelmatige tanden!

„Wat moet je?” herhaalde hij. „Ik heb je nog nooit gezien. Ik zou niet weten waarom je iets tegen me zoudt zeggen”.

„Uw dochter . . .” begon ik.

„Ik heb geen dochter”, riep hij uit, met oogen, die bliksemden van plotselinge woede. „Wie ben je? Ik zeg je, dat je onzin praat. Ik heb geen dochter!”

„Grootte woorden”, zei ik dreigend; „grootte woorden. Maar het is nu geen tijd ervoor. Zij verkeert in levensgevaar . . .”

„Gevaar!” gilte hij, grijpend naar de roode dekens. „Mijn God! Is het gekomen? In welken vorm?”

„Juist omdat u daar licht op kunt werpen, kom ik hier”, zei ik. „Wij weten nog niet veel. Zij heeft haar man weggestuurd . . .”

„Hij kan naar de hel loopen!” zeide hij hijgend.

„Zij heeft zich in haar kamer opgesloten, nu al drie weken lang. De meid . . .”

„Margaret Murchie”, fluisterde hij. „Geloofst zij dat ik dood ben?”

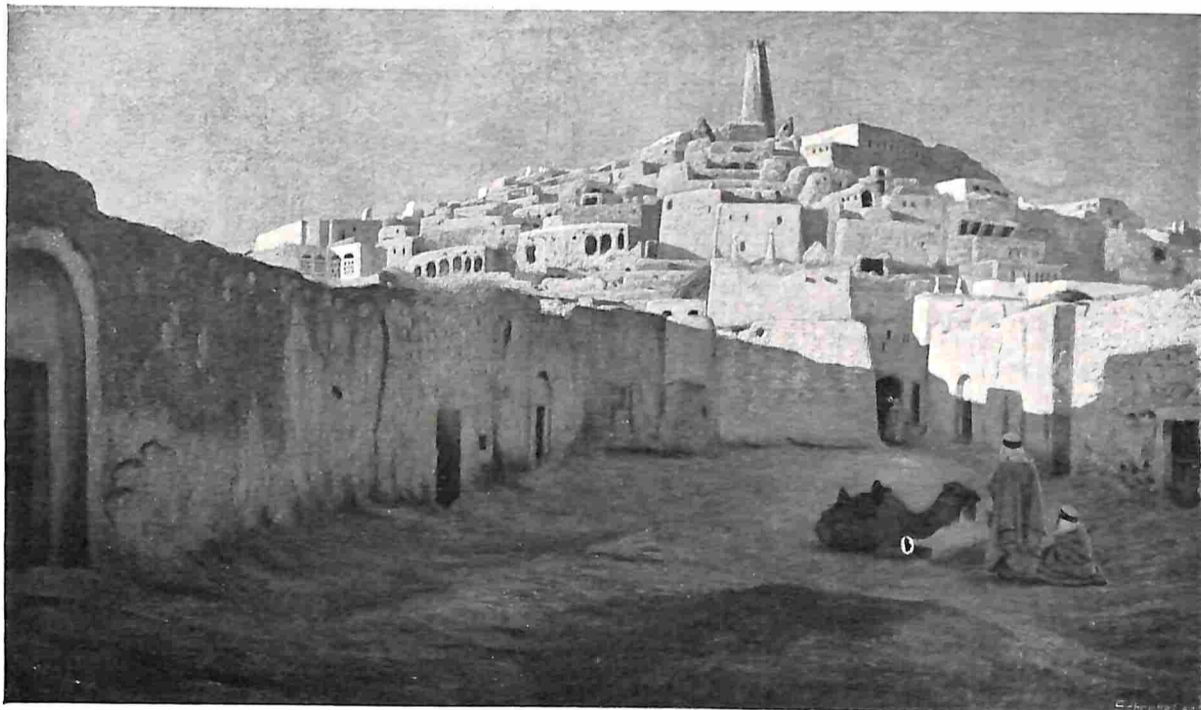
Ik knikte bevestigend.

„Ik weet niets”, zeide hij. „Het meisje is niet van mij, en heeft niks met me uit te staan”.

„Kom, kom”, zeide ik, „het wordt tijd dat hier eens een beetje meer licht in komt”.

Hij stond op, zocht een oogenblik onder een punt van de matras, en toen, met een tijgerachtige beweging, sprong hij weder op het bed, met een revolver in zijn beide handen.

(Wordt vervolgd).

TENTOONSTELLING VAN WERKEN DOOR WIJLEN AUG. LE GRAS IN HET STEDELIJK MUSEUM TE AMSTERDAM.

EEN DER TENTOONGESTELDE WERKEN: PLEIN TE GARDAIA.

TENTOONSTELLING VAN WERKEN DOOR WIJLEN AUG. LEGRAS.

Wij ontvingen een fraai geïllustreerden catalogus van de werken van den in het afgelopen jaar overleden schilder Aug. Legras, die van 16 Februari tot 8 Maart in het Stedelijk Museum te Amsterdam zullen worden tentoongesteld.

Gaarne wekken wij op tot een bezoek aan deze tentoonstelling, te meer, daar wij den sympathieken schilder onder onze medewerkers mochten rekenen, die in den jaargang van 1913 bij reproducties naar teekeningen en schilderijen op zulk een prettige wijze verteld heeft van het land dat hem bovenal lief was, Noord-Afrika, met zijn felle tegenstellingen van schaduw en licht, dat hem inspireerde tot zijn beste werken. Intusschen getuigen ook vele zijner dierenstudies en stillevens van zijn bekwaamheid.

Toch is hij vooral de schilder van het Oosten geweest.